

dævus senex colaphum ei vehementer incussit, et ait: Tu exstinxisti lucernam meam ante me, et ego exstinguam lucernam tuam ante Deum. Ille vero profusus corruit, et paulo post diem clausit extremum. Quis, oro, duorum Paparum duriori libi videtur austeritate plectendus? utrum ille qui sancti altaris lucernam præsumpsit extinguere; an tu, qui totam Universalem Ecclesiam per furtivæ promotionis exordium niteris obscurare? Denique, his versibus concludit, mortemque celerem ei prædicat:

Fumæ vita volat, mors improvisa propinquat,
Imminet expleri præpes tibi terminus ævi.
Non ego te fallo, cepto morieris in anno.

Illa ipse ad *Caditium*, libro I, epist. 20, et ad *eundem*, epist. 21: a Per Jeremiam dicitur, cap. v: Numquid super his non visitabo, dicit Dominus? Enimvero, sicut per auxesin dicitur: Sancta Sanc-

torum; sic Romanam Ecclesiam venaliter distrahi, peccatum est peccatorum. Defuncto Cesare Augusto, moerens populus Romanus clamabat: Utinam aut non nasceretur, aut non moreretur! De te autem, Cadiloe, merito dicitur: Utinam aut non nascereris, aut illico morereris! Diocletianus Imperator, teste Eutropio, lib. IX, regalis fastigii insigne deposuit, et non procul a Salonis per novem fere annos usque ad obitum, privatus in amena Herculis hortuli cultura permansit. Qui dum ab Herculo atque Galerio ad recipiendum obnixè rogaretur imperium, tanquam pestem aliquam perhorrescens dixit: Utinam Salome posses olera visere nostris manibus insita, nunquam profecto judicaretis hanc sarcinam nostris iterum cervicibus imponendam. Reges gentium imperalium dignitatum apices fugiant, et sacerdotes Dei, non sacerdotes, sed regalem, imo tyrannicam ferulam super humanum genus anhelant.

CAPUT VIGESIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Invehitur in populi pastores, id est principes, sacerdotes et pseudoprophetas, qui sua incuria, impiebat malo executione, mendacibus promissis, quasi lupi populum perdidissent. Unde eis amotis promittitur se missurum verum pastorem, scilicet Christum ejusque Apostolos. Ita S. Hieronymus.

Primo ergo ait se pro pseudopastoribus suscitaturum Davidi germen justum, et regem sapientem, cujus nomen erit Dominus justus noster. Secundo, vers. 9, pseudoprophetarum mendacia, adulteria et scelera arguit. Tertio, vers. 19, intonat eis turbine ira Dei, et vers. 29, ignem et malleum verborum suorum. Quarto, vers. 33, rogantibus quod est onus Domini? respondet: Vos estis onus Domini ab eo exportandam in Babylonem.

Tropologica S. Hieronymus hæc recte adaptat malis pastoribus Ecclesie Christiane (1).

1. Vae pastoribus, qui disperdant et dilacerant gregem pascuæ meæ, dicit Dominus. 2. Ideo hæc dicit Dominus Deus Israel ad pastores, qui pascunt populum meum: Vos dispersistis gregem meum, et eiecistis eos, et non visitastis eos: ecce ego visitabo super vos malitiam studiorum vestrorum, ait Dominus. 3. Et ego congregabo reliquias gregis mei de omnibus terris, ad quas eiecero eos illuc: et convertam eos ad rura sua: et crescent et multiplicabuntur. 4. Et suscitabo super eos pastores, et pascent eos: non formidabunt ultra, et non paventur: et nullus quaeretur ex numero, dicit Dominus. 5. Ecce dies veniunt, dicit Dominus: et suscitabo David germen justum: et regnabit rex, et sapiens erit: et faciet iudicium et justi-

(1) Cum plerisque Interpretibus, hoc caput unam pericopam cum cap. xiii continam facere existimamus, quod de octo tantum pri-oribus versibus statuunt Sebastianus Schindlus, Echorius, Delherus. Ex sensu tamen Rosenmuller, hi versus nec cum his quæ procedunt, nec cum his quæ sequuntur, coherent.

Cum de malis prophetis, qui Sædæ regi suaderent, ut sese Babyloniorum potestati subtraheret, quod patriæ suæ exitiosum fore prævidebat, queritur Jeremias infra cap. xxv, 14 et seqq; ad illud itaque tempus et hic sermo referendus est.

Absoluta igitur ad regem allocutione, demonstrationem occurrunt: Paimo, ad rectores, prefectos et magistratus,

primo, minando penas, 1, 2; secundo, promittendo insurrectionem Ecclesie per prædicatores Evangelii et Christum pastorem, 3-8.

Secundo, ad pseudoprophetas, et primo, queritur de malis eorum affectibus, 9-19; secundo, commoneat de indiguitate, pena et falsitate jactatorum ab isidem oratorum, 13-24; tertio, exprobrat mendacem somnium, velut a Deo immisorum, illusionem, 25-32.

Tertio, ad populum, primo, terendo irrisores prophetiarum, sub nomine oneris Domini propositarum, 33, 34; secundo, monendo abstinere ab impio sarcasmo, 35-37; tertio, intendendo extremam perniciem violatoris hæmonum, 38-40.

tiam in terra. 6. In diebus illis salvabitur Juda, et Israel habitabit confidenter: et hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus justus noster. 7. Propter hoc ecce dies veniunt, dicit Dominus, et non dicent ultra: Vivit Dominus, qui eduxit filios Israel de terra Ægypti? 8. sed: Vivit Dominus, qui eduxit et adduxit semen domus Israel de terra Aquilonis, et de cunctis terris, ad quas eiecero eos illuc: et habitabunt in terra sua. 9. Ad prophetas: Contritum est cor meum in medio mei, contremuerunt omnia ossa mea: factus sum quasi vir ebrius, et quasi homo madidus a vino, a facie Domini, et a facie verborum sanctorum ejus. 10. Quia adulteris repleta est terra, quia a facie maledictionis luxurra terra, arefacta sunt arva deserti: factus est cursus eorum malus, et fortitudo eorum dissimilis. 11. Propheta namque et sacerdos polluti sunt: et in domo mea inveni malum eorum, ait Dominus. 12. Idcirco via eorum erit quasi lubricum in tenebris: impellentur enim, et corruent in ea: afferam enim super eos mala, annum visitationis eorum, ait Dominus. 13. Et in prophetis Samaritæ vidi fatuitatem: prophetabant in Baal, et decipiebant populum meum Israel. 14. Et in prophetis Jerusalem vidi similitudinem adulterantium, et iter mendacii: et confortaverunt manus pessimorum, ut non converteretur unusquisque a malitia sua: facti sunt mihi omnes ut Sodoma, et habitatores ejus quasi Gomorra. 15. Propterea hæc dicit Dominus exercituum ad prophetas: Ecce ego cibabo eos absinthio, et potabo eos felle: a prophetis enim Jerusalem egressa est pollutio super omnem terram. 16. Hæc dicit Dominus exercituum: Nolite audire verba prophetarum, qui prophetant vobis, et decipiunt vos: visionem cordis sui loquuntur, non de ore Domini. 17. Dicunt his, qui blasphemant me: Locutus est Dominus: Pax erit vobis: et omni, qui ambulat in pravitate cordis sui, dixerunt: Non veniet super vos malum. 18. Quis enim affuit in consilio Domini, et vidit et audivit sermonem ejus? quis consideravit verbum illius et audivit? 19. Ecce turbo Dominicæ indignationis egredietur, et tempestas erumpens super caput impiorum veniet. 20. Non revertetur furor Domini, usque dum faciat, et usque dum compleat cogitationem cordis sui: in novissimis diebus intelligetis consilium ejus. 21. Non mittebam prophetas, et ipsi currebant: non loquebar ad eos, et ipsi prophetabant. 22. Si stetitissent in consilio meo, et nota fecissent verba mea populo meo, avertissem utique eos a via sua mala, et a cogitationibus suis pessimis. 23. Putasne Deus e vicino ego sum, dicit Dominus? et non Deus de longe? 24. Si occultabitur vir in absconditis: et ego non video eum, dicit Dominus? numquid non cælum et terram ego impleo, dicit Dominus? 25. Audivi quæ dixerunt prophetae, prophetantes in nomine meo mendacium, atque dicentes: Somniavi, somniavi. 26. Usquequo istud est in corde prophetarum vaticinantium mendacium, et prophetantium seductiones cordis sui? 27. Qui volunt facere ut obliviscatur populus meus nominis mei propter somnia eorum, quæ narrat unusquisque ad proximum suum: sicut oblitus sunt patres eorum nominis mei propter Baal. 28. Propheta, qui habet somnium, narret somnium: et qui habet sermonem meum, loquatur sermonem meum vere: quid paleis ad triticum, dicit Dominus? 29. Numquid non verba mea sunt quasi ignis, dicit Dominus: et quasi maleus conterens petram? 30. Propterea ecce ego ad prophetas, ait Dominus; qui furantur verba mea unusquisque a proximo suo. 31. Ecce ego ad prophetas, ait Dominus: qui assumunt linguas suas, et aiunt: Dicit Dominus. 32. Ecce ego ad prophetas somniantes mendacium, ait Dominus, qui narraverunt ea, et seduxerunt populum meum in mendacio suo, et in miraculis suis: cum ego non misissem eos, nec mandassem eis, qui nihil profuerunt populo huic, dicit Dominus. 33. Si igitur interrogaverit te populus iste, vel propheta, aut sacerdos, dicens: Quod est onus Domini? dices ad eos: Vos estis onus; projiciam quippe vos, dicit Dominus. 34. Et propheta, et sacerdos, et populus qui dicit: Onus Domini; visitabo super virum illum, et super domum ejus. 35. Hæc dicetis unusquisque ad proximum, et ad fratrem suum: Quid respondit Dominus? et quid locutus est Dominus? 36. Et onus

Domini ultra non memorabitur : quia onus erit unicuique sermo suus : et pervertistis verba Dei viventis, Domini exercituum Dei nostri. 37. Hec dices ad prophetam : Quid respondit tibi Dominus? et quid locutus est Dominus? 38. Si autem onus Domini dixerit : propter hoc hec dicit Dominus : Quia dixisti sermonem istum : Onus Domini : et misi ad vos, dicens : Nolite dicere : Onus Domini. 39. Propterea ecce ego tollam vos portans, et derelinquam vos, et civitatem, quam dedi vobis et patribus vestris, a facie mea. 40. Et dabo vos in opprobrium sempiternum, et in ignominiam aeternam, quae nunquam oblivione delebitur.

2. QUI PASCENT, — solo nomine; quia pastores se vocant, et ab aliis vocantur; vel qui pascere debent populum meum, etsi reipsa non pascant. Transit a rebus ad sacerdotes et falsos prophetas. Hi enim gregem suum, puta populum, quem pascere debebant, malo exemplo vite, et falsis oraculis perdidit (1).

ET NON VISITASTIS EOS. — Pastoris enim est visitare suum gregem, ut videat nam quid illi desit, de eoque illi provideat. Notent hoc Episcopi et Pastores. Idcirco ecce ego « visitabo, » id est puniam, « vos. » Ludit in voce visitare q. d. Pastores non visitarent gregem, hinc ego visitabo et castigabo eos.

3. CONGREGABO, — scilicet Iudeos, quos vos mali pastores vestra culpa dispersistis, ego mea misericordia et provida cura « congregabo, » ut e Babylone redeant in Iudaeam, duce Zorobabel, Jesu, Esdra et aliis, ibique pace fruantur, et agnoscant sola Dei misericordia non suo merito se liberatos. Ita Hebraei, Theodoretus, Hugo et Sanchez. Verum esto eo alludat Propheta quasi ad typum, tamen patet haec tam angusta non nisi Christo Pastori optimo, et Pastorum principi competere : hic enim est germen justum, et vocatur « Dominus, » hebraice *Jehova*, « a justus noster, » estque ex semine Davidis. Ad Christum ergo de more a malis pastoribus avolat Propheta : huic enim malo, aequae ac ceteris Iudeorum, mederi venit Christus, ideoque pro malis bonos surrogavit. Christi ergo, qui optimi Pastoris exemplar dedit, tria munia describit : primo, regis; secundo, doctoris sapientis; tertio, aequi iudicis. Pastores ejus, aiunt S. Hieronymus, Theodoretus, Rabanus sunt Apostoli, qui congregarunt undique oves ad unum ovile, puta tam gentes omnes, quam Iudeos a Deo in Babylone ejectos ad Ecclesiam, easque paverunt. Hos enim vocat « reliquias gregis mei, » Iudeos scilicet et captivitate et dispersione reliquos, quorum pauci conversi sunt ad Christi Ecclesiam, sed plures convertentur in fine mundi, cum omnis Israel salvus fiet. Nam eo usque porrigitur haec propheta.

AD RURA SUA. — Hebraice נְהוֹן *nehon*, id est ad habitacula sua. Nota Ecclesiam vocari rus et

(1) *Pastoribus*, hic rectores et magistratus populi Hebraei designant, ut cap. xxi, 32, cum Rosenmüller putantur. Alii *pastorum nomine* et falsos prophetas comprehendunt existimant, sed in eos infra a vers. 9, peccatis oratio sequitur.

habitu culum Iudeorum, primo, quia eadem est Ecclesia nova Christianorum et vetus Iudeorum Secundo, quia nova coepit a Iudeis, scilicet Christo et Apostolis in Jerusalem. Tertio, quia cognitio et cultus veri Dei erant quasi proprium rus spirituale Iudeorum; et Iudaeis propriis promissis et missis erat Messias, ejusque bona : rusum patria, et quasi rus anagogicum eorum olim, et jam nostrum est celestis Jerusalem, ad quae duo eos rediit Christus. Similis propheta est *Ezechiel*, cap. xxv, vers. 13 et 14.

4. PASCENT EOS (magna cura, ad quam eos simulabit magnus amor ovium, ut illis secure fruatur pastu doctrinae et vite Christianae), ET NULLUS QUERATUR EX NUMERO. — Id est ut nulla ovis deficiat aut desideretur in tanto fidelium numero; quia, ut huc alludens ait ad Patrem Christus : « Quos dedisti mihi, non perdidit eis quemquam, » *Joan.* xviii, 9. Esto enim Iudeis periclitus, si tamen unus fuit; nec Christi negligentia et culpa, sed sua in Christum infidelitate et malitia perit.

Hae ergo lex pastoris est, quam dat Apostolus, *II Corinth.* v : « Charitas Christi urget nos. » Exedit enim, ait a Castro, zelus cor pastoris, nec patitur quietem agere, aut oblivioni tradere res amati, quin instar fulguris huc illucque discurrat, donec animam suam ponat pro ovibus suis. Imitari ergo verus pastor vigilias Jacob pascentis oves Laban, *Genes.* xxxi, 39. Ex hac cura nascuntur vicissim in ovibus erga pastorem amor, confidentia et securitas.

Rursum lex pastoris est, quam dat S. Bernardus, *epist.* 243 : « Praesit ut prosis. » Idem in *Senten.* : « Pastori tria congruunt, bonitas, disciplina, scientia : bonitas attrahit, disciplina corripit, scientia pascit : bonitas amabilem, disciplina imitabilem, scientia docibilem reddit. » Et S. Dominicus rogatus quae essent munia sui Ordinis, puta Patrum Praedicatorum, respondit : *TRA* ista sunt, quae Psaltes hoc versu complexus est : « Bonitas, et disciplinam, et scientiam doce me, » *Psal.* cxviii. Tales pastores fuerunt Apostoli virique Apostolici, SS. Athanasius, Basilium, Chrysostomus, Augustinus, Ambrosius, Gregorius, alique prioribus saeculis plurimi : ad hisce perpaucet rari. Queritur de suo aevo B. Petrus Damianus, itaque scribit ad Gregorium VI Pontificem, lib. I, *epist.* 2 : « Novit Beatitude vestra, piissime Domine, quia pro peccatis nostris clerici digni Episcopatus offi-

cio in nostris partibus non inveniuntur. Omnes enim quaerunt quae sua sunt, et non quae Jesu Christi. Avaritiae quippe et elationis igne succensci, ambiunt quidem ad sacerdotium promoveri, sed non student digni sacerdotio fieri. Praesente inhiant, prodesse non curant. »

5. SUSCITABO DAVID (Hebraice דָּוִד *ledavid*, id est David) GERMEY, — non Zorobabel; sed, ut Chaldaeus vertit, *Messiam*, id est Christum. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Rabanus; et omnes Hebraei, ait Vatablus : Christum enim Deus suscitavit Davidi, quasi germen e terra virginea. Secundo, ex trunco, id est ex familia Davidis pene emortua, suscitavit eum quasi germen, hebraice צֶמַח *tsamach*, id est surculum, qui succrescat et supplantet, ac ex parvo germine crescat in ingentem arborem, quae pristinam regni Davidis gloriam jam collapsam restaurat (1).

Nota : Christus, quae Deus per verbum Patris, est germen e terra fecundissima, id est e natura et mente divina (quae mundus est intelligibilis, universi perfectiones in se complectens) Patris aeterni progenitum; unde Proclus ex Chaldaicis mysteriis vocat Dei Filium « florem mentium. »

Hoc divinum germen humano insertum est germini, cum naturam assumpsit humanam; unde Septuaginta vertunt *ἀνατολή*, id est ortus, vel oriens, q. d. Christus est germinans sol, aut solare et coeleste germen, quod primo ortum in caelesti paradiso, inde in terram Isertum et natum, factumque est homo. Una inter alias ratio hujus nomenclaturae est : quia, sicut ad germen et fructum ferendum tota arboris plantatio et irrigatio refertur, ita totum universum, et omnes creature unius Christi causa condite sunt : quocirca ipse universi germen appellatur. Ita Viegas in *Apocal.* 2, pag. 26. Christi ergo nomen est Oriens, scilicet sol, aut solare germen, ut patet *Luc.* 1, 78, et *Zachar.* vi, 12, quod pluribus in Zacharia explicabo.

JUSTUM. — Quia Christus, aiunt S. Hieronymus, Rabanus et Vatablus, causa est omnis justitiae nostrae, et finalis, et meritorea, et exemplaris.

Secundo, quia ex vi conceptus sui ex Spiritu Sancto, natus est sanctus et justus, ex Davidica stirpe, in qua tot saeculari existerunt : cum nos omnes ex vi conceptus nostri peccatores nascamur.

Tertio, quia justum iudicium exercuit in bonos et malos.

REGNABIT REX, — per fidem, spem, charitatem, gratiam : hoc enim regnum Christi spirituale, non autem temporale passim inculcant Prophetae.

SAPIENS ERIT. — Hebraice est, אִשְׁכֵּל *Askel*, id est felicitur aequae ac sapienter rem geret, ut Patri

(1) Insignem illum principem, quem Hebraei ab antiquissimis idem temporibus sperabant e Davidica familia orundum, qui cultum Dei pristinae puritatis, resque Iudaeas antiquae glorie sit restitutum, Messiam hinc describimus est dubium, inquit et ipse Rosenmüller, vi nativa verborum ac veritatis compulsus.

verno nos concollet, dirigatque ad vitam et gloriam aeternam. Unde Vatablus vertit : *Prosperabitur, facta erit.*

ET FACIET JUDICIUM ET JUSTITIAM. — « Faciet » id quod justum est : justo enim iudicio damnabit impios, pios vere tuebatur et premiat suam justitia. Vide dicta *Ezech.* xviii, 6. Aliter Dionysius Carthusianus. Justitiam, inquit, id est omne opus virtutis. Aliter quoque S. Thomas et Lyranus « justitiam, » inquit, id est legem Evangelicam, quae plenior docet justitiam quam Scribae et Pharisaei. Sed primus sensus est genuinus.

Moraliter, discant hic Pontifices et Episcopi a Christo, cujus vices gerant, facere iudicium et justitiam in terra.

Præclare B. Petrus Damianus ad Alexandrum II Pontificem hocce versus scripsit :

Sedis Apostolicæ qui vult retinere vigorem,
Anima libet rigida pondera justitiae.
Iuris enim pacis nascit suspendere laqueos,
Quem laevo iudicis, spes vel avara trahit.
Muneribus plenus cui laxant ora crumenae,
Justitia vacuum perlet inops animam.
Caeli Roma seras tuncet, et regit orbis habebat;
His, si plura velit, laetare sole petit.

6. IN DIEBUS ILLIS. — Hebraice, *illius*, scilicet Christi, et ita legunt Septuaginta, Chaldaeus et nonnulli Latini.

SALVABITUR ISRAEL (id est decem tribus); ET *JEDA* (id est duae reliquae tribus : Iudeus enim primo promissus et missus est Christus, ut eos salvet, id est justificet a peccato, et postea glorificet. « Jeda » ergo) HABITABIT CONFIDENTER, — non timens hostes, cum habeat Christum, pastorem tam fortem, tam vigilem. Hec est securitas et pax, quam Israhel sub Christo fore praedixit cap. ii, vers. 4, cap. xi, vers. 6, et alibi : unde cap. ix, vers. 6, Christum vocat principem pacis; « quamque Angeli, Christo nascente, occurrerunt : « Gloria in excelsis Deo, et in terra pax. »

ET HOC EST NOMEY, QUOD VOCABUNT EUM, DOMINIQUE JUSTUS NOSTER. — Iudaei jam legunt יְהוָה *ieho*, id est vocabit eum *Domini* hoc nomine, scilicet, *justus noster*. Sed veteres Hebraei (citant eos hic a Castro) et omnes Latini ac Graeci docent nomen *Messiae*, quo a suis fidelibus vocabatur, fore hoc. « Dominus justus noster. » Unde patet Christum proprie esse Deum; hebraice enim est *Jehova* proprium Dei nomen. Respondet R. David nomen *Jehova* etiam creaturæ tribuit, ut *Mosis Exodi* xvii, 48, altare suum vocavit יְהוָה נִסְסֵי *Jehova nissi*, id est *Jehova exaltatio mea* : eo quod illo loco Deus Moysi in victoria Amalec exallasset, et *Ezechiel*, cap. xlviii, vers. 33, civitas Dei vocatur יְהוָה סְאֵמָה *Jehova scamma*, id est *Jehova videm*. Verum alio prorsus modo Christus appellatur *Jehova*, scilicet, non quod Deus in illo sit sicut in altari, vel in civitate, sed quod ipse sit Deus justitia nostra : non enim vocatur Dominus in eo, vel Dominus ibidem, ut

vocat civitas illa ab Ezechiele, sed « Dominus justus noster. » Unde Septuaginta vertunt : *Dominus Josedeo*, id est justus et justificator; ut Josedeo pontifex suo nomine prefigurari hoc nomen Christi. Hinc et Symmachus vertit : *Dominus, iustitia nos*; Hebraice vero clare habent : *Dominus iustitia nostra*; et Chaldaeus : *Fient nobis iustitiae a facie Domini*, q. d. Fideles ut suum in Christum delectarent amorem, securitatem, fiduciam et gratiarum actionem, decantabunt assidue dicentque : *Ate est Deus qui nos justificavit, et redemit; puta inelamabunt et iterabunt nomen Jesu.* « Jesus » enim, id est Salvator, idem est quod « Dominus justus noster, » id est nos salvans et justificans. Hinc Syrus vertit : *Et hoc est nomen quo vocabunt eum : Dominus agnum (justum) nostrum, quod congruit et sufficit nobis, quod iuste voluntati nostrae satisfaciunt Domino contenti sumus, quia salus est nobis ipse.* Vox enim Syra אֱלֹהֵינוּ *zedeo* plura significat, scilicet iustitiam, equum, debitum, honorem, conventiam, conveniens, dignitatem, ordinem; vel quod italicus dicitur : *Il nostroovere, o gustulo o verita!* Arabicus Antiochenus vertit : *Et hoc est nomen quo eum vocaverunt, Ascendit Dominus; Arabicus Alexandrinus : Et hoc nomen quo vocabunt eum, Dominus gaudium nostrum abscondit.*

7. PROPTER HOC, — quia scilicet, « suscitabo Davidem germinem justum, » puta Christum; hinc eum fideles Christiani colent, atque per eum jurant, dicentes : « Vivit Dominus, » id est iuro per vitam et nomen Christi Domini.

8. QUI EDUXIT, etc., DE TERRA AQUILONIS, — id est de captivitate diaboli et peccati (1).

ET HABITABUNT IN TERRA SUA, — id est in Jerusalem spiritali, puta in Ecclesia. Ita S. Hieronymus, Rabanus, Hugo, S. Thomas, Lyranus et Vatablus. Sub juramento intelligit laudes, vota, sacrificia, et omnes alios actus religionis (per synecdochen) quos Christo, et per Christum Deo Patri deferimus et offerimus.

9. AD PROPHETAS, — scilicet falsos, dirigitur haec mea propheta quae sequitur. Aliter Chaldaeus; vertit enim : *Propter pseudoprophetas contritum est cor meum.*

CONTRITUM EST COR MEUM, etc., — q. d. Conficior dolore, et tremunt ossa mea, quasi maderem vino, et essem ebrius, idque non ob metum Iudeorum, sed propter Dominum, et « propter verba sancta ejus, » vel, ut Hebraice est, *sanctitatis ejus*, qui scilicet video sanctissimam Dei majestatem peccatis irasci, et calamitates maximas comminari pseudoprophetas, qui meas et Dei minas rident, et apud populum, ne his credat et convertatur, traducunt atque impediunt. Ita S. Hieronymus. Verum Septuaginta vertunt : *Factus sum quasi homo captus a viro a facie Domini, et a facie gloriae deco-*

(1) Duo hi versus totidem verbis leguntur supra cap. xvi, 14, 15, ubi locum sibi proprium occupare, hinc vero transiit videntur ad amplificandum hoc de Messia oraculum. (Kosemuller.)

ris ejus, q. d. Ex consideratione Dei Patris, et ejus Filii, qui est gloria et splendor Patris, exhorruit, et mente captus fui quasi ebrius, videns me (Etsi sim eis quasi os et Propheta) esse nihil. Ita Rabanus et S. Hieronymus.

10. A FACIE MALEDICTIONIS (ob maledicta et blasphemias Iudeorum in Deum) LUXIT (id est desolata est), TERRA, — facta sterilis et squalida, instar lugentis. Ita Hugo et Lyranus, et patet ex sequentibus. Aliter S. Thomas : Quia, inquit, Deus terrae tam impie maledixit, hinc ipsa luxit. Loquitur de sterilitate et fame, quam passi sunt cives obsessi in Jerusalem a Chaldeis.

FACTUS EST CURSUS EORUM MALUS (currunt effrenes et praecipites ad mala et peccata : hinc) FORUITUDO EORUM DISSIMILIS, — id est, non est similis illi quae solet esse, recta, vera, invicta, maxime in sanctis Patribus eorum, ait S. Thomas : sed fallax, inconstans, evanida et minime durabilis; nam statim quasi infirmi coram hoste Chaldaeo corruunt, et quasi imbelles capiuntur. Hinc ex Hebraeo Vatablus vertit : *Potentia eorum non est firma, vel : Fortitudo eorum non est veritas.* Quod aliqui sic explicant, q. d. Pro viribus veritati non student, sed mendacio.

11. POLLUTI SUNT, — Hebraice, *hypocrite sunt*, scilicet exterius simulat se pios Dei cultores, cum in corde gestent idola; Chaldaeus *suffurati sunt vias suas*, q. d. Furtim se suaque mihi subducunt et suffurantur, ut ea dent et consecrent idolis.

IN DOMO MEA INVENI MALUM EORUM, — quia scilicet in templo Dei sacrificant idolis, conflant fraudes et rapinas, ac juxta illud edificaverunt prostibula, et aedes effeminatorum. Patet cap. vii, vers. 30, et xi, 13 : « Quid est, ait, quod dilectus meus in domo mea fecit scelera nulla? » Ita Lyranus et Vatablus. Vide lib. IV Reg. cap. xxiii, vers. 4, 5, 6 et 7.

Aliter Hugo et S. Thomas, « in domo, » id est in populo meo, quem induxerunt in omnem impietatem, « inveni malum eorum. »

12. VIA EORUM ERIT QUASI LUBRICUM IN TENEBRIS, — punientur, in calamitates facile impingent et corruunt, sicut homo qui ambulat in tenebris per viam lubricam : cum enim in lubrico gressus figi nequeat, et tenebrae loca salubria abscondant; necesse est ut in iis ambulans devius vel corruat, vel impingat.

VISITATIONIS, — punitionis.

13 et 14. ET IN PROPHETIS SAMARIAE VIDI FATUITATEM. (Intelligitur more Hebraeo vox *sicut*, q. d. Sicut inter decem tribus vidi idololatriam eorum lapideorum et ligneorum, quo nihil stultius : ita et in Jerusalem, sive inter duas tribus), VIDI SIMILITUDINEM ADULTERANTIIUM, — i. e. imitationem idololatriarum, scilicet Israelitarum, q. d. Vidi similiter adulterantes, id est idola colentes, Iudeos atque Israelitas. Ita S. Hieronymus, Rabanus, Hugo, Lyranus, Theodoretus, licet possit et proprie

capitulum adulterantium, eo quod vere adulteria commiserint (1).

Nota : Pro similitudinem, Hebraice est כְּדִמְיוֹתָא *ecacurra*, id est res horrenda ob suam turpitudinem, imago horrende turpis; unde Septuaginta vertunt *επιεικία*, id est horribilia, uti erat hic, ipsos doctores videre quasi demone indutos docere impletatem, adeo impiam et horrendam, ac si ipse ferretur Satan eam ore suo docuisset.

14. CONFORTAVERUNT, — dum scilicet eos in suis sceleribus, ea elevando, et promittendo omnia prospera, confortant et obdurant adversus Dei montem, et Prophetarum minas.

FACTI SUNT MIHI OMNES UT SODOMA, — scilicet abominabiles, ac consequenter igne caelesti, eoque ut Sodomitae, consumendi, et mergendi in infernum. Ita S. Hieronymus, Rabanus, Hugo.

15. CIBABO EOS ABSINTHIO. — Chaldaeus : *Adducam super eos angustiam amarum sicut absinthium, et potabo eos calice maledictionis pessime, quasi capitibus draconum.*

A PROPHETIS ENIM JERUSALEM EGRESSA EST POLLUTIO SUPER OMNEM TERRAM, — q. d. Ii blandi et falsi prophetae suis falsis oraculis et sceleribus polluunt terram sanctam, quae est quasi sanctum Dei pecunium, quin et sanctissimum Dei templum.

18. QUIS (scilicet pseudoprophetarum) AUDIVIT SERMONEM EIUS? — Domini, aut, ut Aquila, *secretum Domini*, q. d. Nullus eorum audivit, sed ipsi omnia que dicunt fingunt ex se (2).

(1) Discrimen inter Samaritanos ac Hierosolymitanos prophetas hoc esse videtur, quod illorum insulstas plus fatuitatis et ignorantiae habuerit, horum vero scelera plus malitiae; illorum porro deceptio plus palpabilis, horum vero sub preloquio vanae religionis latentior ac magis hypocrisis. (C. B. Michaelis.)

(2) Verba hujus versus sunt, vel, *prima*, Jeremiae exprobrantis falsis doctoribus iniquam, quae ad Dei sermonem non attendunt, etc. q. d. Cui ex pseudoprophetae revelata sunt arcana Dei? Ex conjectura, non ex revelatione loquebantur. Conjecturae autem si in regum consiliis, quanto magis in consiliis Dei hominem fallunt? Similis est huic loco ille ad Romanos, cap. xi, 24, 25, contra Judaeos, qui sola conjectura de voluntate Dei pro certo affirmabant, nolle Deum homines iacrimicosos, sed pios, ad vitam aeternam admittere. Quis, q. d. Nullus profecto; sed quaecumque prophetam, ex se confingunt; non possunt res futuras divinare. Vel, *secundo*, pseudoprophetarum, sive episcoporum contumeliosum vocem ministerii in Ecclesia. Quis, nimirum alius praeter nos? Illius in hoc genere locutionis frequens, ut *Prov. xxx*, 14. Sic Jeremiae alisque bonis prophetis suam ordinariam dignitatem et auctoritatem objecerunt, ut supra cap. xviii, 18. Aliter per subsannationem sic loquuntur de veris prophetis vindictam Deo denuntiantibus, q. d. Quid? isti denuntiant famem, pestem, etc., quasi essent anghel de celo missi; profluentur se esse praecones Dei, testes arcani coelestis ejus. Sic dicebant hebraei isti, ut scripsit conscientias : *He, quis stetit, etc.? an steterunt illi, etc.? quis audivit? quae viderit?* omnia haec sunt incerta : non est quod metatis indulgere volhis, etc. Chaldaeus locum sic reddit : *Non enim steterunt ut revelaretur sibi secretum a facie Domini etc.* (Synopsis.)

19. ECCE (subito, improvise et praeter pseudoprophetarum opinionem) TURBO (id est vehementia; Chaldaeus, *increpatio*; Septuaginta, *convulsio*) DOMINICE INDIGNATIONIS EGREDIETUR, ET TEMPESTAS EURYPENS. — Hebraeus, et *turbo esse iudicium*; hio enim est symbolum acris ire et vindictae Dei, qua subito involvit et absorbet impios. Per turbinem ergo Dei vindictam intellige.

20. NON REVERTETUR (caesars et inanis) FUROR DOMINI — in Iudaeos effundendus : sed efficaciter vindictam in eos, ad quam missus est, peraget.

INTELIGETIS, — reipsa sentietis Dei vindictam et flagra, quibus ipse vos castigabit.

22. AVERTISSEM. — Videtur corrigendum *avertissent*, scilicet ipsi Prophetae (qui nunc falsi et mendaces, tunc autem veri et veraces fuissent) populum a suis peccatis. Ita Hebraeus, Chaldaeus, Septuaginta et Latina Regia : itaque totam culpam populi pseudoprophetae ascribit. Tamen S. Hieronymus, Hugo, Rabanus, S. Thomas et Romana correctae legunt *avertissem*, scilicet : Ego Deus per illorum praedicationem populum et plebeios, aiunt S. Thomas, Hugo, Lyranus, vel, ut S. Hieronymus, *avertissem*, ipse Prophetae, ne scilicet cogitationibus suis traderetur in immunditiam, ignominiam et reprobum sensum, ad poenam suae impietatis.

23. PUTASNE DEUS E VICINO, etc., — q. d. Ego Deus non tantum praesens, sed praeterita et futura quasi coram me sint intueor, ex altissima aeternitatis meae specula. Ita S. Hieronymus, Rabanus, Hugo et Maldonatus. Unde Chaldaeus vertit : *Ego orbem creavi a principio, ego eum in fine renovabo.*

Secundo et melius, q. d. Ne dicatis, o pseudoprophetae, Deus cardines caeli sui perambulavit, longe est a nobis, nostra non videt, non curat, quasi longe a se et caelo posita; quia etiam et caelo ego Deus vestra omnia video, curo, punio; omnia, et vicina, et longe dissita intueor, quasi praesens et vicinus. Unde Septuaginta et Theodoretus vertunt : *Deus appropinquans ego sum, et non Deus de longe*, quasi dicat : Ubique praesens adsum, ubique vicinus sum per praesentiam, inspectionem, potentiam, imo et per essentiam : quia caelum et terram ego impleo. Ita S. Hieronymus, Rabanus Theodoretus, Lyranus. Sic David pulchre Dei omni in loco praesentiam describit, *Psal. cxxxviii*, 7, et Amos, ix, 2. Sic et Virgilius, *ecloga vi*, canit : « Jovis omnia plena. » Et Lucaeus, lib. III :

Estque Dei sedes nisi terra, et pontus, et aer,
Est caelum, et versus aetheros, quid quaterius ultra?
Juppiter est quodcumque vides, quodcumque movetur.

Et Thales dixit omnia esse plena doctum; atque Heraclitus invitabat amicos ad humilem suam domum : « Quia, inquit, neque huic loco desunt dii immortales, » uti refert Aristoteles, lib. I *De Part. animal.* cap. ult.; unde sequitur : « Si ocellularum vir in absconditis, et ego non video eum? »

Septuaginta apud Eusebium, lib. VII *Præpar. iv*, sic vertunt: *Quid fucit oculis hominis, quod non cognoscant? nam quid non caelum et terram ego impleo?*

23. SOMNIATI, — vidi in somnis visionem prophetiæ.

28. NARRAT SOMNIUM (1), — *q. d.* Cessent imposturæ: qui somniavit, non dicat: Hæc dicit Dominus; sed: Hæc ego dico, et hæc ego somniavi; qui vero Dæ revelationem habuit, narret quod audivit, quasi Dei sermonem, dicatque: Hæc dicit Dominus (2).

QUID PALEIS AD TRITICUM? — *q. d.* Quid falsæ et inani prophetiæ et promissis, cum solida et reali, verissimisque minis meis? *Primo*, pseudoprophetiæ comparat paleis, veras prophetiæ, tritico: quia, sicut palea, ait S. Hieronymus, sic et ipse medullam non habent, nec possunt nutrire edentium populos, et de inaniibus stipulis conteruntur, ac ventorum flatibus dispergantur, cum eventus ostendit illarum adulationes et promissiones fuisse mendaces. Contra vero minæ divini iudicii et novissimorum a veris Prophetis intemperate, veræ sunt certoque implende, ideoque quasi solidum triticum animam timore pascunt, degravant, sustentant, nutriunt, ut fructus penitentiæ edat.

Vere S. Bernardus, serm. 4 super Missus est: « Apud Deum, inquit, non dissidet verbum ab intentione, quia veritas est: nec factum a verbo, quia verus est: nec modus a facto, quia sapientia est. » Dicit ergo dicitur: secus est in homine, qui instabilis est, fallax, impotens et insipientis; ideoque in verbis et promissis suis sæpe fallit et fallitur.

Porro Chaldeus vertit: *Sicut paleam a tritico, sic separo justos ab impiis, dicit Dominus*; quod Christum facturum docet S. Joannes Baptista, *Matthæi iii*, 12. Similia proverbialia sunt: « Quæ societas luci ad tenebras? que autem conventio Christi ad Belial, » etc., II *Cor.* cap. vi, 14. Et illa Athenæi,

(1) Vers. 27: « Qui volunt facere ut obliviscatur, » etc. Hebraice *והשכחתי*, num cogitant? Recte vidit Ludovicus de Dieu *in* hæc interrogations notam, quæ non per *chateph pathac*, verum et cum simpliciter *pathac* (et ante gutturales quidem semper) proponi solet. Utriusque igitur versus sensum considerat hæc: *quosque deridit hæc ipsorum impudentia? Habentis in animo falsi isti prophetæ, cogitantes, iniquam, inducere populum meum in plenam oblivionem nominis mei?*

(Rosenmüller.)

(2) Narret somnium, ut merum somnium, ut unum e reliquis somniis, ut recte Jarchi, sermone vulgari, negligentiore, sed non tribuat ei auctoritatem prophetiæ.... Prius tamen versus hemistichium C. B. Michaelis hoc modo interpretatur: *Propheta cui est, qui putat se habere somnium divinum (Num. xii, 6; I Sam. xxvii, 6, 13), narret illud in veritate, q. d.* Non voto narreat somnia prophetica, quorum ipsomet auctor sum, modo sicut verba divina nullis admixtis mendaciis. Sed alterum versus hemistichium magis favet interpretationi a nobis adscritæ, ut meris vanae somniis opponatur vera, divino afflata edita vaticinia

(Rosenmüller.)

lib. V: « Quid sentio et sceptro? » Et Stratonid: « Quid sceptro et plectro? » Et Suida: « Quæspecillo et gladio communio? quid lectro et strophio? quid hyænæ et cani? quid bovi et delphino? quid cani et balneo? »

Secundo, vera prophetia et verbum Dei est sicut ignis, omnia illuminans et inflammans amoris Dei, ac impios comburens; ac *tertio*, est quasi malleus potentissimus conterens petras, id est sæcæ corda, et omnia impedimenta discipulis, maxime pseudoprophetas, qui falso verbum Dei suis fictionibus pretulerunt; hos enim ipsum Dei verbum, quod eis hic minor, quasi ignis vorabit, et quasi malleus conteret. Vide vers. 33 et 36.

30. ECCE EGO AD PROPHETAS QUI FURANTUR VERBA MEA (3). — Notat tria genera pseudoprophetarum. *Primum* eorum, qui quasi fures sorpitiunt quædam dicta verorum Prophetarum, etque vel suis mendaciis admiscunt, ut his fidem faciant; vel falsa interpretatione detorqueant ad sua signenta. Sic quod Jeremias, cap. xlix, vers. 35, inquit regni Sedecie dixerat: « Ego constringam arcum. » Ilanania anno quarto Sedecie detorsit, dicens: « Hæc dicit Dominus: Contrevi jugum Babylonis, » *Jeremie xlviii*, 2. Sic heretici, ait S. Hieronymus furantur verba Salvatoris, dum S. Scripturam ad suas hereses torquent.

Secundum eorum, qui assumunt linguas suas, id est, ex suo cerebro et lingua loquuntur, non ex revelatione Dei, ut sequitur. Ita Chabreus, Hægo, S. Thomas, vel, ut Vatablus et Lyranus vertunt, qui lenificant linguas suas, id est leni, blando, pulchro sermone et promissis illicium plebem, ut Hebræum *לחל* *lacach* ponatur per metathesin pro *חלה* *chalah*, id est blanditus est, *q. d.* Hi mollem sibi fingunt linguam, videntur melliflui, et mella fundere, dicentes: Pax, pax, cum non sit pax; ideoque non mel, sed fel et exitium nobis accerunt.

Tertium eorum, qui sua somnia pro prophetis venditant in suis miraculis, id est verbis mirandis, quibus quasi in extasi mira, ingenta et incredibilia promittunt. Unde Lyranus vertit, *inrapidus*, vel *extasibus suis*; Chaldeus, in *extasibus suis*; Septuaginta, *in erraticis suis*; Pagninus, in *blanditiis suis*; Vatablus, in *festinationibus, cele-*

(3) Vers. 29: « Nam quid non verba mea sunt quasi ignis? » Facite dignos autem vana somnia a divinis edictis, effectu puta, quem habent in animis hominum.... I. D. Michaelis hoc versu non de efficaciæ verbis divinis in hominum animis sermonem esse putat, sed de impetu interno, quo veri prophetæ agitabantur, conjunctis nihil persatiscebant falsi illi, facile habituri, de somniis silere. Eadem sensu hunc versum cepit Jarchus: « Non debeatur, inquit, falsi prophæta in errorem inducere, et assiduè dicere, somnia sua esse vaticinia; nam verbum prophetiæ, quando ad os Prophetæ venit, cum potentia ad illum venit, tanquam ignis ardens, ut supra cap. x, 9, dicit: « Fuit in corde meo tanquam ignis ardens. » Sed *maximè durissima quæque diffringentis* imago magis commendat interpretationem, quam supra dedimus. (Rosenmüller.)

brutibus, levitatibus suis, quibus temere nunc hoc nunc illud effluunt; Hebræum enim *פחדו* *pachdu* hæc omnia significat.

Tropologie, « furantur verba Dei » doctores et prædicatores, qui sacram Scripturam docent: et prædicant ad gloriam, non Dei, sed suam, qui quæ impie vivunt, et populum scandalizant: de quibus *Psalm.* xlix, 16: « Peccatori autem dixit Deus: Quare tu coarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum? » Ad quæ verba cum in coeptione pervenisset Origenes, memor sui lapsus, quo in persecutione timore mortis Præsidi cesserat, et thus adoleverat idolis, repente conticuit, atque tantum ex imo corde gemitum et suspiria edidit, ut omnes astantes ad lacrymas et plañtum commoverit. Testis est Epiphanius in *Heresi Origenistarum*.

31. ECCE EGO AD PROPHETAS, AIT DOMINUS, QUI ASCRIBUNT LINGUAS SUAS, — id est, qui linguam suam moderantur et dirigunt, ut loquantur ea que lubet, quæque grata sunt populo. Nam veri prophete non moderantur linguas suas, sed eas moderatur Dominus, per easque loquitur que vult, *q. d.* Hi prophetæ sunt præcones lingue suæ et verbi sui: at ego verique Dei Prophete, sumus præcones lingue et verbi Dei. Lyranus et Maldonatus pro suas vertunt, eorum, scilicet verorum Prophetarum, *q. d.* Hi falsi prophete fingunt se esse veros Prophetas, eorumque linguas sibi arrogant, dicentes: « Hæc dicit Dominus, » sed mentuntur; sua enim signenta, non Dei oracula enuntiant.

32. IN MIRACULIS SUIS — que fingunt et faciunt, v. g. se angelos videri, cum Deo colloctos esse, demones expulsi, leones cicurasse, infirmos sanasse, etc.

33. QUOD EST ONUS DOMINI. — Pro onus, hebraice est *מנוס* *masso*, quod Aquila vertit, *pondus*; Septuaginta, Symmachus et Theodotus, *ἀγρῶνα*, id est assumptio: ita vocatur prophetia tritilis et onerosa accepta et assumpta a Deo, quæ quasi onus grave peccatoribus incumbit. Unde Arabicus et Syrus vertunt: *Et dicent: Quod est verbum Domini? dic illis: Verbum Domini est, quod eradicationis vis.*

Secundo, S. Hieronymus *ἀγρῶνα* vertit, *donum* et *munus*, *q. d.* Quid prospera queritis? indigni estis prophetia bona, id est Dei donis et muneribus.

Nota: Sic pseudopropheta et plebs irridebant Jeremiam et Prophetas mianantes supplicia; unde cum eis occurrerant, interrogabant per jocum: « Quod est onus Domini, » quod semper nobis occurrat? id est, quid novi mali nobis rursus annuntiatis? quibus jubente Deo respondet Jeremias: « Vos estis onus, » quasi dicat: *Ut quid vobis onus? ut quod prophetiam minacem instar oneris vobis imponam? vos ipsi enim estis michi onus grave et importabile, quod preinde decevi humeris exerceat, et plane abjicere. Alii vertunt: Quod vobis onus? quibus respondet: Vos ipsi vobis estis onus, æque ac michi, ideoque vos abji-*

ciam. Jubet ergo Deus, ut hæc oneris irrisoria phrasi desuescant, et alia potius utantur, dicentes: *modeste et humiliter: « Quid respondit Dominus? »*

Vos estis ONUS, — *q. d.* Vos estis onus et quidem gravissimum, propter peccata vestra: unde amplius Deus non feret tantum onus; sed projiciet et ejiciet ex terra hæc. Interrogationem ipsorum irrisoriam in ipsosmet serio retorquet.

Notandum: Biblia Plantina, et alia plura hæc habent: *Ut quid onus vobis? quod sensum habet quem paulo ante dedi. Verum Septuaginta et S. Hieronymus et Biblia Romana legunt, « vos estis onus, » et ita legunt codices Latini antiquiores, aliquique addunt, importabile, ut alludat ad nomen oneris, ejusque ambiguitate Deus ludat, cum nunc prophetiam, nunc eorum intolerabiles mores, vocat onus. Unde sequitur: « Projiciam quippe vos: » onus enim projiciamus, *q. d.* Exonerabo me vobis. Sic enim habent Hebræa, si eadem litteras aliter jungas, atque pro *מנוס* *masso*, id est vos estis onus: siveque omnino videtur legendum: nam aliqui incongrue articulus *מן* et jungitur cum interrogativo *מה* *ma*, ut norunt Hebræa lingue periti. Ita Maldonatus.*

36. QUIA ONUS ERIT UNICUIQUE SERMO SUUS (1), — *q. d.* Propter sermonem suum; quia scilicet irridet onus Domini, gravissimas dabunt penas, erantque opprobrium sempiternum; quia licet post 70 annos et captivitate aliqui redibunt, tamen hoc erit quasi alio sæculo: æternum enim hic, uti et alibi, significant longum et immemorabile tempus. Adde notam hujus opprobrii mansisse etiam post reditum; nam infames erant tunc pseudoprophete et Judæi, qui credentes eorum falsæ promissioni et pacti, exidium incurrerunt.

Genitius ergo totius hujus loci sensus est hic: Nolite amplius irrisorie interrogare Jeremiam dicendo: « Quod est onus Domini? » Vos enim ipsi estis onus Domino grave, illudque aggravatis hæc irrisorie. Quocirca ego visitabo et puniam severè eum, qui deinceps prophetiam meam vocaverit « onus. » Abstineat ergo hoc joco et nomine, ac cum de prophetia sciscitari voletis, nolite dicere: « Quod est onus Domini? » sed potius: Quid dixit, jussit aut respondit Dominus? unde subdit vers. 36: « Et onus Domini ultra non memorabitur, » *q. d.* Nolite ultra memorari oneris et dicere: Quod est onus Domini? « quia, » si ultra nominaveritis onus, « onus erit unicuique sermo suus, sermo, » scilicet usurpans nomen « onus, » *q. d.* Onus ab ipso nominatum fiet ipsi onus, id est grave sup-

(1) Vers. 34: « Et propheta, et sacerdos et populus qui dicit: Onus Domini, visitabo super virum illum, » etc. Indigne ferus Jeremias quod præfati homines formulam *מנוס* *manos* in ludibrium et derisum verteret, edicit nomine Dei, abstinendum esse posthac omnibus ab usu illius formulæ, atque sciscitantes oracula divina, quibusnam verbis uti debeant, præscribit vers. 35.

(Rosenmüller.)

placium et tormentum: et, id est quia, nominando hoc «onus, pervertistis,» id est in jocum, fabulas et nugas detorsistis, «verba Dei viventis,» itaque verba mea apud audientes non tantum odiosa et onerosa, sed et fabulosa et mendacia effectistis et traduxistis.

Moraliter discite hic peccata, praesertim contemptus et irrisio Sanctorum et rerum sacrarum, esse onera gravia Deo. Fert enim Deus et tolerat simul et semel continuo omnia omnium hominum scelera. Haec onera in se suscepit Christus, de quo ait Iudas, cap. LIII, 4 et 6: «Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit.» Et: «Posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum.» Discite ergo exemplo Dei et Christi, illud

Apostoli, Galat. cap. v: «Alter alterius onera portate,» ut et Deus onera tua portet.

39. TOLLAM VOS PORTANS. — *q. d.* Quia vos ride-
tis **onus** Domini, faciam ut vos sitis **onus**, quod ego tollam et efferam in Babylonem. Alii vertunt, *obliviscar vos tollendo*. Hebraeus enim נשיתי *nasiti*, si a נשא *nasa* deducas, significat oblitivisci, si a נשא *nasa*, significat tollere, *q. d.* Quia vos oblitivisci noluitis huius verbi «onus Domini,» ut ego iuseram; hinc ego obliviscar vestri, et quasi onus tollam vos in Babylonem, ibique «derelinquam,» id est projiciam a facie mea, ut dixit vers. 33: in Hebræo est pulchra paronomasia per metathesin in נשיתי *nasiti*, id est tollam, נשיתי *nasiti*, id est derelinquam vos.

CAPUT VIGESIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hic tertius liber oraculorum Jeremiae incipit, qui complectitur prophetata post transmigracionem Iechoniae, sub Sedecia, per undecim annos. Hoc ergo capite Propheta videt duos corbes, unum ficum optimarum, secundum pessimarum. Hic pessimam significant Sedeciam cum suis, eo quod se Chaldaeis, Deo per Jeremiam id jubente, tradere noluisse, pendendum: priores vero ficus optimae significant, Joachim cum suis, qui se Chaldaeis Dei jussu tradiderant, prospere acturos, tum in Babylone, tum cum inde post septuaginta annos in patriam revertentur. Ita S. Hieronymus et Theodoretus, et patet vers. 5 et 8. In Babylone enim Evilmorodach elevari Joachim thronum regium supra alios reges, IV Reg. xxv, 28.

Nota: Haec visio vel corporea fuit, vel potius imaginaria. Ita S. Thomas et Hugo (1).

1. Ostendit mihi Dominus: et ecce duo calathi pleni ficis, positi ante templum Domini, postquam transtulit Nabuchodonosor rex Babylonis Iechoniam filium Joakim regem Juda, et principes ejus, et fabrum, et inclusorem, de Jerusalem, et adduxit eos in Babylonem. 2. Calathus unus ficus bonas habebat nimis, ut solent ficus esse primi temporis: et calathus unus ficus habebat malas nimis, quae comedi non poterant, eo quod essent malae. 3. Et dixit Dominus ad me: Quid tu vides Jeremia? Et dixi: Ficus, ficus bonas, bonas valde; et malas, malas valde, quae comedi non possunt, eo quod sint malae. 4. Et factum est verbum Domini ad me, dicens: 5. Haec dicit Dominus Deus Israel: Sicut ficus hae bonae: sic cognoscam transmigracionem Juda, quam emisi de loco isto in terram Chaldaeorum, in bonum. 6. Et ponam oculos meos super eos ad placandum, et reducam eos in terram hanc: et aedificabo eos, et non destruem, et plantabo eos, et non evellam. 7. Et dabo eis cor ut sciant me, quia ego sum Dominus: et erunt mihi in populum, et ego ero eis in Deum: quia revertentur ad me in toto corde suo. 8. Et sicut ficus pessimae, quae comedi non possunt, eo quod sint malae: haec dicit Dominus, sic dabo Sedeciam regem Juda, et principes ejus, et reliquos de Jerusalem, qui remanserunt in urbe hac, et qui habitant in terra Aegypti. 9. Et dabo eos in vexationem, afflictionemque omnibus regnis terrae: in opprobrium, et in parabolam, et in proverbium, et in maledictionem in universis locis, ad quae eieci eos. 10. Et mittam in eis gladium, et famem, et pestem; donec consumantur de terra, quam dedi eis, et patribus eorum.

1. DUO CALATHI. — Synmachus, *duo cophini*; Vatablus, *duo corbes*; Pagninus, *duo canistri*, qui habitatem alteram edimus, cujus synopsis optime exposita a Cornelio, nihil addendum judicamus.

hæc brafee vocantur דודים *dudaim*: quia similes sunt uberibus; *dodim* enim sunt ubera.

POSITI ANTE TEMPLUM DOMINI. — Nota: Hi duo calathi erant ante templum; quia prior, continens bonas ficus, significabat populum Deo et Dei cultu conjunctum, et quasi domesticum, etiam eos qui jussu Dei in Babylonem captivi iverant, praesentes esse Deo, illi esse in oculis et curae, atque per hanc tribulationem patientiae fructum dulcem, quasi calore tribulationis decoctum, ac suavem Deo exhibere: calathus alter, continens ficus malas, significabat eos qui Hierosolymis manserant Deo inobedientes, licet templo viciniore in deliciis agerent, Deo invisos esse, et ab eo exsendendos ob hanc inobedientiam.

Quæres, cur per ficus intelligantur homines? Respondet S. Augustinus, serm. 31 *De verbis Domini secundum Lucam*: Ab eo jam tempore, inquit, quo primus homo post peccatum foliis se ficulneae textit, humanum genus similitudinis cum ficu induit cognationem. Idcirco et S. Ambrosius, lib. *De Paradiso*, cap. xii, ponderans quod Adam foliis ficus lumbos succinxit, mystice in posteris ejus vestem peccatricem ex arbore ficu transmittendam interpretatur, ut quasi ficu, id est peccato induti, seu peccatores nascerentur.

Sed cur hæc ficus apparent Prophetae ante templum? Respondet Antonius Fernandez, lib. *De Vision. veter. Testam. vision. 12*, rationem litteralem esse, quoniam in atrio templi varia genera fructuum vendebantur, ut populus haberet in promptu quæ offerret Domino, ante quem nemo vacuum apparere poterat, juxta legem *Exodi* xxiii, 15. Magis propria ratio est, quod Judæi omnem suam gloriam, robur et felicitatem tribuerent templo, quodque Sedecias cum suis nollet se tradere Chaldaeis, ne hinc bonis templi se privaret: unde et Iechoniam, qui se cum suis tradiderat Chaldaeis, irridebant, quasi extorem et exsulem a templo, et consequenter a Deo, ut patet *Ezech.* xi, 45 et 16. Quærea deus ibidem hoc refellit, promittens se Iechoniam in Babylone fore in sanctificationem, id est in sanctuarium, sive sanctum templum.

Mystice, significatur malos æque ac bonos praesentes esse Deo, Deumque e suo templo jugiter eos mitteri, sed ad dispares eventus et sortes.

INCLUSOREM. — scilicet gemmarum. Ita S. Hieronymus, Rabanus, Hugo, S. Thomas, Lyranus, scilicet, qui auro vel argento gemmas includit. Aliter Vatablus et Angelonus in *IV Reg. xxiv*: «Inclusorem,» inquit, intellige castrorum, id est castra metandi, et muniendi, valloque includendi peritum, *q. d.* Omnes fabros et artifices transtulit Nabuchodonosor, praesertim eos qui civitatem in castrorum possent munire, suisque vallibus includere; ne hi rursus Judæos, si rebellare velent, adjuvarent, ut fecerunt Philisii, lib. *I Reg. cap. xiii*, 49.

2. CALATHUS UNUS FICUS BONAS HABEBAT NIMIS, — *q. d.* Ficus unius calathi quæ bonæ erant, erant

optimæ, id est sapidissimæ, quia maturæ et praecoque; ficus vero alterius calathi, quæ erant malæ, erant pessimæ, id est inspidissimæ, quia immaturæ, vel quia agrestes et amaræ, vel quia æstu contractæ, vel quia vento percussæ aridæ erant et exsuccæ, vel quia corrosæ a vermibus, ut nauseam moverent, etc. Hoc ficum discrimen agnovit Propheta, tum ex factum forma et specie, tum ex indicio Domini, qui tunc easdem quoque ei gustandas dedit. Proprie enim bonitas vel malitia ficum sapore et gustu discernitur. Nec obstat quod ait: «Quid tu vides? Et dixi: Ficus, ficus bonas.» Tunc enim *vides* non excludit gustatum, tum quia visus sæpe generaliter sumitur pro quovis sensu, tum quia *vides* tantum significat hæc ficus Prophetae objectas fuisse, non reipsa, sed per visionem et imaginationem, in qua parim eas videre, parim gustare sibi videbatur Propheta. Prior calathus transmigracionum felicitatem, alter remanentium cladem significabat, ut jam dixi. Sic Homerus dicit Jovem habere duo dolia, unum fellis et infelicitatis, secundum mellis et felicitatis; et nunc ex hoc, nunc ex illo hominibus propinare: citat hunc Homeri locum Plutarchus *ad Apollonium*.

Nota catachresis, «bonæ,» id est dulces et melles. Apposite vereque Transalpinus quidam veniens in Italiam, cum nunquam ante ficus recentes vidisset, ut primum inter alios fructus eas gustavit, bursas melle plenas, indigitavit. Vere Passeratius in ficu:

Ficus habet lactis nivei, rutilique saporum
Mellis, et a mbrosiæ similes cum nectare succos.

Tropologicæ, quidam apud S. Hieronymum et Glossa: Duo hi calathi sunt duæ civitates, una Dei, altera diaboli; *secundo*, sunt Christiani et Judæi; *tertio*, sunt electi et reprobi, sive gehenna et caelum; *quarto*, ut Lyranus, sunt Religiosi boni et mali: hi enim sunt quasi in templo Domini, et terrestri paradiso Dei, ut ait B. Petrus Damianus, serm. *De S. Nicolao*, ut ficus et fructus coelestes proferant offerantque Deo. Hinc recte ait S. Augustinus, *epist.* 137, tom. II: «Sicut non invenio meliores iis qui in monasterio profecerunt, sic nec deteriores iis qui in monasterio defecerunt.» Ita Pelagius, Eutyches, Nestorius, Jovinianus, Lutherus, Bucerus, Petrus Martyr, fuerunt monachi; sed apostatantes facti sunt haeresiarca. Simile de Atheniensibus, apud quos vigeant sapientia et probitas, dixit Plutarchus in *Vita Dionysii*: «Eos aut esse optimos aut pessimos,» additque: «Sicut Attica praestantissimum mel est, et exiliale venenum progitur.» Notandum est, quod scribit Bolunella, lib. III, ficus quæ non maturescunt nec dulcescunt, ex arbore excuendias esse, ne arbor depravetur aut exarescat: ita a Religione excutiendi sunt, qui genuinum ejus spiritum non sument, calorem devotionis ejus non hauriunt, ut in perfectione maturescant et dulcescant: alioqui

enim hi ceteros inficient, et Religioni ingens vel detrimentum vel exitum afferent. Hoc maxime in Novitibus servandum est, a quibus quasi a radice pendet Religio vel profectus, vel defectus: in his ergo vel admittendis, vel repellendis magnus adhibendus est delectus, magna cura, uti dicere solebat B. Theresia. Hi deinde maxime exercendi sunt in studio tum mortificationis, tum orationis, ut semper cogitent se versari in Religione quasi in templo, imo quasi in celo quodam terreno (ut ait Climachus) in presentia Dei et angelorum. Hoc est quod aureo suo documento docuit S. Petrus; uti refert S. Clemens, epist. 1 ad Jacobum fratrem Domini: « Instruebat (Petrus, ait Clemens) actus vae vite omni hora custodire, et in omni loco Deum respicere; firmiter scire cogitationes malas cordi suo advenientes, mox ad Christum allidere. » Rursum apertissime et proprissime ficus optime sunt, qui se cum Christo disciplinae et cruci a Deo immisso sponte subdunt; pessima sunt, qui disciplinam et crucem abnuunt et excutunt.

Ut solet ficus esse prius temporis, — non veris: ver enim non dat maturas ficus. Ficus ergo « primi temporis » sunt, quas primo maturas profert et dat arbor, et aura, puta aetas; quae praecoque dicuntur, suntque dulcissima, quia primogenitae, in quas suum succum et vires profundit arbor; ita ut quasi senescens et effeta serotinas ficus det languidas, insipidas et imperfectas, ut hic in Italia cernimus et gustamus.

Pro quo nota: Duplices sunt ficus; aliae enim sunt, quae dant fructus semel in anno, scilicet in septembri, tuncque propriam est fici tempus; aliae eos dant bis quotannis, scilicet primos in junio, serotinos in septembri. Omnis enim ficus, dans fructus in junio, est bifera; dat enim secundos in septembri; sed priores junii longe meliores sunt posterioribus in septembri, et haec vocantur praecoque, et primi temporis. Aliae ficus, quae tantum dant fructus in septembri, priores pariter fructus dant meliores postremis. Ratio est, quia ficus cum sit calida, calorem solis exigit: unde quo calidior est sol, uti initio septembris, eo meliores sunt ficus: declinante vero sole in octobri, minus boni sunt ficus, quia minore solis ardore coquantur. Denique sicut fetus animalium prius posterioribus: tam specie, quam robore, indole et pretio antecellunt, sic ficus prius aetatis posterioribus septembris a toto genere praestant, et specie, et magnitudine, et novitate, et sapore vel reali, vel apprehenso ob longam et avidam sui expectationem; unde et majores sunt in pretio, plurique veniunt.

Porro apposite justus comparatur ficui bona. *Primo*, sicut ficus fructus fert dulces, ita et justus. *Secundo*, sicut ficus parum crescit in altitudine, ita justus est humilis. *Tertio*, ficus pro floribus red-

dit fructus, bisque in anno dat fructus, scilicet ficus praecoquas et ficus maturas; ita justus totus est in fructu bonorum operum. *Quarto*, ficus amplis foliis umbram facit: ita justus sua charitate alios juvat et protegit. *Quinto*, ficus alteri arbori inseri nequit, ob proximam suam dulcedinem quam deserere nequit: ita justus in nullo homine, sed in solo Deo recumbit. *Sexto*, ficus decorticata arescit, et fructum non reddit: sic justus nisi legatur conversatione honesta, fructum cum proximis non faciet. Ita Noster Salmeron, tom. VII, tract. 21.

Denique a ficu potius quam a pyro, pomo, etc., visio haec desumpta est, quia in Judea crebrae sunt ficus, ejusque felicitas erat « sedere sub vite et ficu sua, » uti saepe ait Scriptura. Et aliqui putant ficus in Palestina esse primos anni fructus. Sed hoc falsum esse Romae intellecti ex Palaestina, qui Hierosolymis nati sunt: asseruerunt enim, ibidem ante ficus produci pruna, pepones, cucumeres, etc.

5. COGNOSCAM IN BONUM, — favebo, benefaciam, inquam bonos conservabo et tuebor eos, qui meo jussa transmigrarunt in Babylone. Sic non tantum Joachim evexit Deus in Babylone, sed et Dazielem et socios regnis praefecit, aliosque Judeos pace et bonis ditavit. *Jeremias* XXIX, 4. Vide hic quid faciat obedientia, etiam impiis, qualis fuit Joachim et Judei.

6. ET PONAM OCELOS MEOS SUPER EOS AD PLACANDUM, — ut eis me placatum et benignum exhibeam: hebraice est, *respietiam eos in bonum*.

EDIFICABO EOS, — stabiles eis sedes dabo, *primo*, in Jerusalem; *secundo*, in Ecclesia Christi; *tertio*, in Jerusalem caelesti. Assurgit enim ad Ecclesiam; unde subdit: « Erunt mihi in populum, et ego ero eis in Deum. »

8. QUI HABITANT IN TERRA AEGYPTI, — qui metu Chaldaeorum et Judea, contra monita Jeremias, fugerunt in Aegyptum, non post mortem Godoliae, et captivitatem Sedeciae, sed ante sub Joachin: hi enim, neque ut Judei manentes Hierosolymae, a Chaldaeis vastati sunt.

9. DABO EOS IN VESTATIONEM. — Chaldaeus: *Daboes in comotationem*; Septuaginta: *Dabo eos in dispersionem, y. d.* Dispergam eos per omnia regna, ut tanta clade Judeorum omnes gentes metu concutiantur.

Et in PARABOLAM (in comparisonem, ut, cum quem volent dicere miserum, dicant: Miserior est Judeo), ET IN PROVERBIUM, — id est in fabulam, ut omnes de Judeorum calamitate loquantur et fabulentur. Septuaginta vertunt, in *odium* et in *malebictionem*; ut scilicet homines cum volent male precari alieni, dicant: Contingat illi id quod contigit Sedeciae regi Juda, ejuque familiae et asselae: Plaga Sedeciae tangat te: Sis fratris et socius Sedeciae. Ita Vatablus, et patet *Jeremias* XXIX, 22.

CAPUT VIGESIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Prædicit Judæos, et omnes gentes servituras Babyloniis per septuaginta annos, post quos Babylonia evertebatur, unde, vers. 15, propinat eis omnibus calicem iræ Dei. Deinde, vers. 30, Deum, quasi leonem in eos rugientem inducit, quo fiet ut tanta pastorum populique sui strages, ut mortui non plangantur, nec mandentur sepulture (4).

1. Verbum, quod factum est ad Jeremiam de omni populo Juda, in anno quarto Joakim filii Josias regis Juda (ipse est annus primus Nabuchodonosor regis Babyloniis). 2. Quod locutus est Jeremias propheta ad omnem populum Juda, et ad universos habitatores Jerusalem, dicens: 3. A tertio decimo anno Josias filii Ammon regis Juda usque ad diem hanc; iste tertius et vigesimus annus; factum est verbum Domini ad me, et locutus sum ad vos de nocte consurgens, et loquens: et non audistis. 4. Et misit Dominus ad vos omnes servos suos prophetas, consurgens diluculo, mittensque: et non audistis, neque inclinastis aures vestras, ut audiretis. 5. cum diceret: Revertimini unusquisque a via sua mala, et a pessimis cogitationibus vestris: et habitabit in terra quam dedit Dominus vobis, et patribus vestris, a saeculo et usque in saeculum. 6. Et nolite ire post deos alienos, ut servietis eis, adoretisque eos: neque me ad iracundiam provocetis in operibus manuum vestrarum, et non affligam vos. 7. Et non audistis me, dicit Dominus, ut me ad iracundiam provocetis in operibus manuum vestrarum, in malum vestrum. 8. Propterea hæc dicit Dominus exercituum: Pro eo quod non audistis verba mea: 9. ecce ego mittam, et assumam universas cognationes Aquilonis, ait Dominus, et Nabuchodonosor regem Babyloniis servum meum: et adducam eos super terram istam, et super habitatores ejus, et super omnes nationes, quæ in circuitu illius sunt; et interficiam eos, et ponam eos in stuprem et in solum, et in solitudines sempiternas. 10. Perdamque ex eis vocem gaudii, et vocem lætitiæ, vocem sponsi, et vocem sponsæ, vocem molæ, et lumen lucernæ. 11. Et erit universa terra hæc in solitudinem, et in stuprem; et serviet

(4) A cap. xiv ad xxv, sequuntur tres sermones post captivitatem primam habiti. Qui hoc capite continetur sermo anno quarto Joakim, qui ipse esset Nabuchodonosor anno primus, habitus dicitur vers. 1.

Primo, in argumento dictionis. Propheta, primo, accensuram Judæorum resistendam contra sua aliorumque prophetarum monita, 2-7; secundo, comminatur imminentem hinc isdem ac finitimis acerbissimam castigationem, et septuaginta annorum captivitatem, 8-12; tertio, addit securitatem etiam contra castigationis hujus minister affliciones, 13, 14.

Secundo, in argumento, ut ita dicam, actionis, primo, prædicit Deus accipere poculum furoris proponendum gentibus omnibus, 15, 16; secundo, exsequitur Propheta prædictum, universis indicatis et speciatim recensitis populis, 17-26; tertio, instruitur idem, quid facere ac dicere universis debebat, 27-29.

Tertio, pro conclusione utriusque, primo, injicit terrorem atque terrorem, 30, 31; secundo, decernit stragem horrendam, 32-35; tertio, describit luctum funestum, 36-38.

Quoad tempus quo hunc sermonem habuerit Jeremias, hæc notat Rosenmüller: Eam, inquit, tunc ita, ut nunc lectimus non fuisse habitum, arguit tam illud, quod quoque vers. 18, leguntur de libro, in quo Jeremias suam in gen-

tes exteras vaticinia consignavit, eo tempore quod versus primo notatur, ad ipso dici non poterit, ut ad eum locum videbimus, tum quod quoque regi Babylonia, vers. 12, 13, 28, demerantur penae, vatem primo Nabuchodonosoris anno minatum fuisse, non sit credibile. Non enim ille tunc quidquam in Hebraeos commisit, quo animadversionem promerisset. Imo eodem quo hic sermo habitus dicitur, quarto Joakim anno, Nabuchodonosor, devicto apud Cerentium rege Aegypti, Pharaone Nechaone (infra xxvi, 2), qui Joakimam regem constituerat (IV Reg. xxiii, 34), hunc illius fratrum non depulsi regno, sed in eo confirmavit, ea conditione, ut in ipsius clientela esset, et tributa pendere (IV Reg. xxvi, 1). Eo tempore illa tantummodo quo inde a vers. 3 hujus capitis usque ad vers. 11 (hoc incolas) leguntur, a vate pronuntiata crediderim, reliqua tum deum adha, cum omnia Jeremias vaticinia in hoc quo nunc nitimur, volumen o' data essent. Eichenorus (die Bibl. Propheten, part. II, pag. 116), hæc pericopam post expugnatam Hierosolymam consignatam esse eo consilio censet, ut sytagmati vaticiniorum contra gentes, cap. xvi usque ad xi, præfationis loco præmitteretur, hæc potissimum ratione ductus, quod vers. 13 et seq. enumerantur populi de quibus penas sumere Jova decrevit.

omnes gentes istæ regi Babylonis septuaginta annis. 12. Cumque impleti fuerint septuaginta anni, visitabo super regem Babylonis, et super gentem illam, dicit Dominus, iniquitatem eorum, et super terram Chaldaeorum: et ponam illam in solitudines sempiternas. 13. Et adducam super terram illam omnia verba mea, quæ locutus sum contra eam, omne quod scriptum est in libro isto, quæcumque prophetavit Jeremias adversum omnes gentes. 14. Quia servierunt eis, eum essent gentes multæ, et reges magni: et reddam eis secundum opera eorum, et secundum facta manuum suarum. 15. Quia sic dicit Dominus exercituum Deus Israel: Sume calicem vini furoris hujus de manu mea: et propinabis de illo cunctis gentibus, ad quas ego mittam te. 16. Et bibent, et turbabuntur, et insanient a facie gladii, quem ego mittam inter eos. 17. Et accepi calicem de manu Domini, et propinavi cunctis gentibus, ad quas misit me Dominus: 18. Jerusalem, et civitatibus Juda, et regibus ejus, et principibus ejus: ut darem eos in solitudinem, et in stuporem, et in sibilum, et in maledictionem, sicut est dies ista: 19. Pharaoni regi Egypti, et servis ejus, et principibus ejus, et omni populo ejus, 20. et universis generaliter: cunctis regibus terræ Ausitidis, et cunctis regibus terræ Philistinim, et Ascaloni, et Gaza, et Accaron, et reliquis Azoti; 21. et Idumææ, et Moab, et filiis Ammon: 22. et cunctis regibus Tyri, et universis regibus Sidonis: et regibus terræ insularum, qui sunt trans mare: 23. et Dedan, et Thema, et Buz, et universis qui attonsi sunt in comam: 24. et cunctis regibus Arabiæ, et cunctis regibus Occidentis, qui habitant in deserto: 25. et cunctis regibus Zambri, et cunctis regibus Ælam, et cunctis regibus Medorum: 26. cunctis quoque regibus Aquilonis de prope et de longe, unicuique contra fratrem suum: et omnibus regnis terræ, quæ super faciem ejus sunt: et rex Sesach bibet post eos. 27. Et dices ad eos: Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Bibite, et inebriamini, et vomite: et cadite, neque surgatis a facie gladii, quem ego mittam inter vos. 28. Cumque noluerint accipere calicem de manu tua ut bibant, dices ad eos: Hæc dicit Dominus exercituum: Bibentes bibetis: 29. quia ecce in civitate, in qua invocatum est nomen meum, ego incipiam affligere, et vos quasi innocentes et immunes eritis? non eritis immunes: gladium enim ego voco super omnes habitatores terræ, dicit Dominus exercituum. 30. Et tu prophetabis ad eos omnia verba hæc, et dices ad illos: Dominus de excelso rugiet, et de habitaculo sancto suo dabit vocem suam: rugiens rugiet super decorem suum: celeuma quasi calca. Gum concinetur adversus omnes habitatores terræ. 31. Pervenit sonitus usque ad extrema terræ, quia iudicium Domino cum gentibus: iudicatur ipse cum omni carne, impios tradidi gladio, dicit Dominus. 32. Hæc dicit Dominus exercituum: Ecce afflictio egredietur de gente in gentem, et turbo magnus egredietur a summitatibus terræ. 33. Et erunt interfecti Domini in die illa, a summo terræ usque ad summum ejus: non plangeant, et non colligentur, neque sepelientur: in sterquilinum super faciem terræ jacebunt. 34. Ululate, pastores, et clamate: et aspergite vos cinere, optimates gregis: quia completi sunt dies vestri, ut interficiamini; et dissipationes vestræ, et cadetis quasi vasa pretiosa. 35. Et peribit fuga a pastoribus, et salvatio ab optimatibus gregis. 36. Vox clamoris pastorum, et ululatus optimatum gregis: quia vastavit Dominus pascua eorum. 37. Et contigerunt arva pacis a facie iræ furoris Domini. 38. Dereliquit quasi leo umbraculum suum, quia facta est terra eorum in desolationem a facie iræ columbæ, et a facie iræ furoris Domini.

3. TERTIO DECIMO ANNO JOSUE. — Illo enim cepit prophetare Jeremias; inde ad hunc annum quartum Joakim fluxerant jam 23 anni (1).

(1) Nam 31 annis regnavit Josias (IV Reg. xiii, 1). Sub hoc vaticinatus est Jeremias 18 vel 19 annos (nam anno ejus decimo tertio vaticinari cepit, supra 1); his adde tres menses Joachai (II Reg. xxiii, 31), et quatuor an-

LOCUTUS SUM AD VOS DE NOCTE CONSCURGENS. — Pro Je nocte, Hebræus, Chaldeus et Septuaginta habent « mane, » seu « diluculo, » q. d. Tempestive, sum-

nos Joakim, fiant ipsi 23 anni, per quos nullo labore et sociosus abstinuisse, ait Jeremias, ut ad meliorem frugem populum reduceret. (Rosenmueller.)

ma cura, diligentia et sollicitudine, quovis tempore, etiam si opus esset noctu, non destiti vos quasi bonus pastor moerere et urgere.

6. IN OPERIBUS MANUUM VESTRARUM. — in idolis: hæc enim sunt opera quæ fecistis, et confastis manibus vestris.

9. ECCE EGO MITTAM, ET ASSUMAM UNIVERSAS COGNATIONES AQUILONIS. — « Cognationes, » id est tribus et populos, habitantes ad aquilonem respectu Judææ, puta Chaldeos, eorumque vicinos et subditos. Populi enim vicini invicem cognati sunt; descendunt enim ab eodem patriarcha, aut ab ejus fratre, qui in divisione gentium in Babel, vicinam fratri regionem elegerit et incoluit. Perinde ac etiamnum vicinæ gentes facile connubia et cognationes contrahunt. Porro in t. mittam Dionysius intelligit angelos malos; S. Hieronymus angelos bonos, qui suscitant aquilones Chaldeos ad excidium impie Judææ. Verum simplicius hæc jungat, q. d. Mittam cognationes aquilonis, easque assumam militi in milites, ut vindictam meam in Judæos peragant.

NARCHEODONOSA SEPTEN MURUM. — Vocat eum « servum, » id est licet rem et executorem iuste sue vindictæ. Perpera ergo hinc infert Calvinus, deum esse auctorem operum malorum, v. g. tyrannidis: sic enim peccati esset auctor. Serviant ergo deo tyranni, omnesque male voluntates: Julia eorum tyrannidæ et malitia (quam non Deus, sed ipsi ponunt) jam posita et prævisa Deus utitur, eamque ordinat ad justam aliorum impiorum castigationem, uti docent S. Augustinus, S. Thomas et passim Theologi.

Moraliter dicit hic nos tradi tyrannis et malis regibus ac Prelatis ob nostra peccata. Hoc est enim quod ait Job, cap. xxxiv, 30: « Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi. » Et Isaias, cap. iii, vers. 4: « Et dabo pueros principes eorum; et effeminati dominabuntur eis. » Audi duo illustra exempla quæ refert Anastasius Nicomus in Quæst. S. Script. Quæst. XV: « Cum Phocæa, inquit, Imperator per Bonosum heretico eas faceret sanguinis effusiones, quidam monachus sanctus deo in oratione dixit: Domine, cur eum fecisti imperatorem? atque vox ad eum venit a deo, dicens: Quoniam non invenirejorem. Fuit etiam quedam civitas in Thebaidæ scelerata, in qua vir quidam perniciosissimus simulate factus est monachus. Accidit ergo ut decederet Episcopus civitatis: euidam autem viro apparuit angelus dicens: Fac ut civitas Episcopum eligat eum peregrinum, qui illic habitat. Abiens ergo fecit quod jussus fuerat. Illo autem jam ob episcopatum intrinsecente: angelus dixit ei: Cur superbis, et magnifice tibi places, o infelix? revera non tanquam dignus sacerdotio factus es Episcopus, sed quia hæc civitas tali digna erat Episcopo. »

PONAM EOS, etc., IN SOLITUDINES SEMPIERNAS. — id est diuturnas, scilicet per septuaginta annos captivitatis Babylonice. Sic sæpe in Scriptura

eternum per hyperbolen significat longum tempore, esto fuitum, aut potius finitum.

10. PERDANTQUE, etc., VOCEM MOLE. — strepitum mole et molentium. Solebant enim in Judea (ut etiamnum in Africa, et alibi ubi deest aqua et ventus) esse mole domesticæ, quas puellæ: hinc manibus vertebant, interimque cantillabant, ut fœdium et laborem levarent; hinc ait Christus Matth. cap. xxiv, 41: « Erunt due molentes in mola: una assumetur, et una relinquetur. » Vox ergo mole, est hic puellarum molentium cantus, q. d. Non erunt qui vel quæ molant frumenta, et inter molendum cantitent, uti antea solebant.

ET LUXEM LUCERNE. — Lucernam usus erat in convivii, nuptiis et festis: item in officinis magnarum urbium ad operandum ut vendendum suas merces vespere, q. d. Auferam omne gaudium conviviorum, nuptiarum, festorum, operarum et mercium a Jerusalem, eamque evertam.

Probabiliter Sanchez hæc omnia refert ad nuptialem plausum et lætissimam: illam enim hic assumi quasi typum et exemplar inventis gaudi. In nuptiis ergo erant hæc quatuor. Primo, vox et cantus sponsi et sponse, quasi epithalamium, ut patet ex Cant. Secundo, cantu læcæne, id est faces et tædæ, quæ sponsis, eorumque asselcis (noctu enim celebrabantur nuptiæ) prælucent. Tertio, erat vox gaudii et lætitiæ, puta vox musicorum et ore, et testudine, violis, aliisque instrumentis miro concentu concinuntium. Quarto, erat vox mole, id est cantus puellarum molentium, et ex farina molita placentas, aliæque dulcioria pro nuptiali cena parantem et coquantium. Sic apud Gentiles in nuptiis omnes et omnia personabant Hymenæo plausu. Omnes enim novis sponsis felicitate appetentes inclamabant et invocabant: « Veni, o Hymen, veni, o Hymenæe! »

Prior tamen sensus planior et generatior est; unde Apoc. xviii, 22, ubi hæc in excidio Babylonis citantur et iterantur, additur: « Et omnis artifex omnis artis non invenietur in te amplius. »

11. ET SERVIENT OMNES GENTES ISTÆ REGI BABYLONIS SEPTUAGINTA ANNIS. — id est usque ad annum septuagesimum captivitatis Babylonice: quædam enim gentes 50, aliæ 60, aliæ, ut Judæi (de quibus proprie hic agitur) 70 annis servierunt Chaldeis: de quo supra cap. xxvii, vers. 7, et esp. xxix, 10. Simile est Erod. xii, 40, ubi Hebræi dicuntur habitasse in Egypto 130 annis, non quod omnibus illis annis ibi habitarent; sed quod ibi habitarent usque ad annum 430, computandum scilicet a vocatione et egressu Abrahæ ex Chaldæa in terram Chanaan, Genes. xii, 1. Simile quoque est Judith cap. xvi, 28, ubi Judith dicitur mansisse in domo viri sui annos 105, id est usque ad annum ætatis suæ 105; nec enim post mortem viri mansit annos 105, sic enim ipsa vixisset 130 annis. Adde et omnes hic non esse in Hebræo (1).

(1) De ratione computandi hosce annos et hebræi et

terre et confinis, ubi habitavit Job, cap. 1, vers. 1. Nominat hic Propheta omnes regiones vastandas Chaldaeis.

ET RELIQUIE AZOTI, — id est urbi Geth quæ vicina et confinis est Azoto. Ita S. Hieronymus. *Secundo*, alii, « reliquias, » inquit, id est, eis qui reliqui erunt e clade Azoti facta per Sennacherib, *Isaia* xx, 1; vel per Pharaonem Nechao, cum cecidit Josiam, *IV Reg.* xxiii, 29.

Tertio et optime, a Castro censet reliquias hic vocari urbes et vicus Azoto vicinos et subiectos, uti Gazaram, *I Machab.* xiv, 34, Cheretheos et alios. Similis phrasid est cap. *XLVII*, vers. 8, et *Amos* i, 8.

22. ET CUNCTIS INSULARUM TYRI. — Unus erat rex Tyri, uti et Sidonis; hic tamen reges vocantur in plurali, quia ad posteriores ejus hæc clades perituri. Duravit enim hæc Chaldaeorum vasitas et dominatus per 70 annos, uti dicitur vers. 11: « Tyrus et Sidon, ait S. Hieronymus, in Phœnicæ littore principes civitates, quæ et ipsæ Babyloniæ supervenientes superate sunt, quarum Carthago colonia. Unde et Pœni sermone corrupto quasi Phœni appellantur, quorum lingua Hebrææ lingue magna ex parte confinis est. »

REGIUS TERRÆ INSULARUM, QUI SUNT TRANS MARE, — id est regibus insularum, ad quos eunti necesse est mare transire; quia site sunt in medio mari Mediterraneo, uti sunt Cyprus, Rhodus, et alie insulae quas cepit Nabuchodonosor. Ita S. Hieronymus, Rabanus, Hugo et Vatablus. *Secundo*, insule et insulari in Scriptura vocantur quævis remotæ gentes; tales enim esse insularum æstimabant Judæi, utpote navium et rei nauticæ inexperti. Ita Sanchez.

23. DEDAN, ET THENA, ET BUZ. — Hæc gentes, ait S. Hieronymus, sunt in solitudine, vicine et mixte Saracenis sive Arabibus. Sunt hæc regiones Agarenorum, de quibus uti et de Elam, cap. *XLIX*: « Et universis qui attonsi sunt in comam, » de quibus dixi cap. *IX*, in fine.

ZABERI ET ELAM. — Regiones sunt Persidis, aut solitudinis, id est Arabiae Deserta, inquit S. Hieronymus.

26. UNICUIQUE CONTRA FRATREM SUUM. — Supple, ait S. Hieronymus, dedi, et ex me tu, o Jeremia, propinabis et dabis hunc calicem, et meracam pœnitem iræ et vindictæ meæ, ut omnes furant, vomant, insanant, ut scilicet anus contra alium pugnet, et mutuis inter se prællis dimicent, sequè invicem conficiant, quasi ebrii et insani. Alludit ad convivia, ubi i. orbem bibitur, donec omnes hæbuerint, *g. d.* Pari modo hic unus alteri porrigit calicem iræ meæ, unus alterum invadat, vastabit, occidet.

Quæres, cur Deus has omnes gentes Judæis vicinas jusit excidit? Respondet primo, Theodoretus, quia Judæis fuerunt causa vel occasio idololatriæ, ad eamque illos vel suasu suo, vel exemplo palleserunt. *Secundo*, Lyranus causam dat, ut

earum clade Deus subtraheret Judæis spem ad eas recurrendi, earumque opem contra Chaldaeos aliosque hostes implorandi. *Tertio*, S. Hieronymus, Rabanus, Hugo et Dionysius: Quia, inquit, hæc gentes in Judæorum clade et excidio gavisa sunt, imo in eo Chaldaeos adjuverunt: hanc enim causam dat in sequentibus Jeremias. *Quarto*, Sanchez: Quia, inquit, hæc gentes populum Dei vexarunt, illumque sibi servire cogebant.

Hæc rationes partiales sunt certarum gentium, non universales omnium quæ hic nominantur. Reges enim Medorum, insularum, Tyri, Sidonis, etc., non fuerunt hostes, sed potius amici et confederati Judæorum. *Quibus* ergo, generalitè et adequate causa excidii harum omnium gentium fuit, quod Deus impleta jam mensura peccatorum earundem, more suo voluerit et decreverit eas punire et excidat. Hoc est quod ait vers. 30: « Dominus de excelso rugiet, » quasi iudicium universale orbis peragens: « Celeuma quasi calcantem concitatur adversus omnes habitatores terræ. Quia iudicium Domino cum gentibus; iudicatur ipse cum omni carne, impios tradidi gladio, dicit Dominus. » Hæc de causa voluit Deus transferre monarchiam Assyriorum, eamque tradere Chaldaeis. Ut enim Chaldæi se facerent monarchas omnesque gentes sibi subderent, necessum erat ut eas bello appeteret et protuleret. Sic postea cum rursus impleta esset mensura peccatorum orbis, puta post duo sæcula, suscitavit Græcos et Alexandrum, et post hos Romanos, ac deinde Gothos, Vandalos, Alanos, Turcas, etc., qui vindictam universalem prægerunt, orbemque quasi purgarent et expiant. Fuerunt ergo ipsi quasi Instratores orbis: unda a Jeremia vocantur milites et sacerdotes Dei, ab Isaia virga Dei, sicut Attila dicebat se esse flagellum dei.

REX SESACH BIBEIT POST EOS. — « Rex Sesach » non est rex Egypti, ut censuit Lyranus, ex eo quod Sesach fuerit proprium nomen alicujus regis Egypti, ut patet *III Reg.* xiv, 23, et *II Paral.* cap. xii, vers. 2; nam id huic loco non congruit. Pharaon enim quem vicit Nabuchodonosor, non « Sesach, » sed Vafres est dictus. Non etiam est rex *Æthiopiæ*, ut veritè Arabibus Antiochenus nemo e im alius ita veritè. « Rex ergo Sesach » est rex Babylonis, ut patet cap. *LI*, vers. 41, qui ultimus bibit calicem iræ Dei. Ita S. Hieronymus, Chaldeus, Theodoretus, Rabanus, Hugo, S. Thomas, Vatablus. « Sesach » ergo est Babylon, idque ex eo quod Sesach erat vel urbs polenti-sima Babylonis, vel dea Babylonis; et potius, ut S. Hieronymus et Hebræi, ex eo quod Sesach idem est quod Babel per alphabetariam revolutionem, quam Hebræi *athas* vocant, qua ultimas litteras cum primis retrogrado ordine commutant, scilicet in *Babel* *beth*, secundam initialem alphabeti commutant cum *schin*, secunda finali; et *cap*, undecimam initialem, commutant cum *lamed*, undecima finali. (Ridet hoc Scaliger, *lib. VI Emend.* *tem.*..

atque *athas* esse commentum ineptissimorum Rabbiorum; Sesach ergo esse nomen deæ. Verum S. Hieronymo et prisca Rabbini, quos sequitur S. Hieronymus, magis credendum est quam uni moderno Scalgero. Idque facit Jeremias: quia, ut ait S. Hieronymus, occulte hæc et obscure loqui volebat, ob metum Chaldaeorum jam dominantium, ne, si aperte Babylonem nominasset, dixeritque eam vastandam esse, eorum jam Judæis imminantium magis contra eam, æque ac contra se concitaret insaniam. Verum satis aperte Propheta, vers. 12 et aliis, propheta excidium Babylonis. Potius ergo cum a Castro dixerim, regem Sesach hic vocari regem Babylonis per anagrammatismum jam dictum, ex eo quod hic rex post omnes alios erat puniendus. Illi ergo quasi postremo puniendo, postremas alphabeti litteras eleganter adaptat. *Secundo*, id facit, ut hac confusione litterarum significet confusionem rerum futuram in Babylone. *Tertio*, Hebræum *sesach*, id est *byssus tua*, significat regem bysso et purpura splendendum, his exuendum esse, et ad infima deiciendum. Unde Syrus et Arabicus Alexandrinus vertunt, *rex maximus*. Rursus S. Hieronymus, in *Nomin. Hebr.*, ex Jeremia: « Sesach, inquit, id est bysso saxosus, sive manus sacci, » corrige, « Sesach est bysso saccosus, sive mavis sacci. » *Sac* enim Hebræice est *saccus* non *saxum*; imo, *sac* ab Hebræis in omnes pene linguas transit, æque ac *keren*, id est cornu. Hoc etymon huic loco apte congruit, *g. d.* O Babylon! voce te Sesach, id est bysso sacci, sive bysso et saccum: quia tua bysso et purpura regalis commutabitur in saccum lugubrem et servilem, quando te Cyrus capiet et vastabit. Denique *Sesach* veritè potest, *senarius tuus*. Ses enim hebræice sunt *sex*. Unde *sosan* et *susanna* vocatur lilius, a sex follis. Ita Paginius, *g. d.* Appropinquat, o Babylon! Sesach, id est senarius tuus, hoc est finis tuus, ruina tua et exitium. Senarius enim symbolum est consummationis et finis rei; quia sex diebus primis mundi Deus consummavit et finivit opus creationis universi, et sex diebus deccurrit ad finem tota hebdomada, ac consequenter omnia tempora; ac sexto annorum millenario finiente finietur et mundi cursus, uti passim Patres asserunt. Unde et Christus feria sexta, horaque sexta crucifigi morique voluit. Insuper alludit ad *Susa* regiam Persarum, *g. d.* Sesach transibit in Susa, id est, finis imperii Babylonis transibit in initium monarchiæ Persarum, qui imperabant in Susa. Susa enim dicta est non a Suso fluvio, uti aliqui volunt, sed ab Hebræo, Chaldæo et Persico *susan*, id est *lilium*; quod eo loci liliorum ingens sit copia. Ita Atheneus, *lib. II*; Stephanus, *lib. De Urbibus*, et alii. Hinc et oleum Susinum confectum ex liliis, de quo Plinius, *lib. XIII*, cap. 1, qui et *lib. VI*, cap. xxvii, tradit Susa urbem conditam fuisse a Dario, filio Hyastaspis. Ibi fuit regia Cyri lapide candido et varo, columnis aureis, et lacunaribus gemmisque

distincta, cæli confines simulacrum, stellis micantibus insignitum, et incredibilia multa. Ibi Assuerus convivium maximis divitiis et delictis copiosum celebravit, *Esther*. i. Ad hæc Sesach, id est bysso tua, transibit in Susa, id est in lilium, puta Babylonii in Persidem et Persas: Babylonii enim opulenti erant et splendidi bysso *Ezech.* xxii, 6. Persarum insigne erat lilius, uti modo est Francorum.

Simili modo Julius Cesar, cum quid secreti scribere vellet, litteras commutabat, primam scilicet pro quarta supponendo: unde pro A scribebat D, quæ quarta est ab A. Et Augustus pro A scribebat B, pro B scribebat C, et ita consequenter: testis est Suetonius et Isidorus, *lib. I Etymol.* cap. xv.

Porro anagrammatismum hunc Græcos et Latinos mutuatos esse ab Hebræis dicit veteres et moderni. Isacius Tzetzes in *Prolog. ad Lycophr.*, refert Lycophronem poetam vetustum et elegantem litteras hebraicas percassisse, et inde anagrammatismos suos fecisse, ideoque cum Ptolemæo Philadelpho non tam ob poesin, quam ob hosce anagrammatismos charum fuisse, a quo ille dicebatur per anagramma:

Προμαζιος Πτολεμειος,
Ἄνθ' ἰλιπτος Α melle, melleus.

Plato in *Cratylo*: ἕρα, inquit, id est Juno, idem est quod *ἀρα* aer, per anagramma: aerem enim nomine Junonis, Gentiles ut deam venerati sunt. Eustathius in Homero, *Iliad.* a, vers. 55, anagrammata hæc celebrat, multaque dat exempla, e quibus accipe pauca. Ἀτάλας Atlas, ἄταλα miser, ἄταλα animus, ἄταλα verbum, ἄταλα turba, ἄταλα cohors; ἀρετή virtus, ἄρετή amabilis, ἄρεταρα νύμφη, ἄρεταρα villis. Sic Latinus poeta ludit per anagramma in voce *Roma*, quasi sit *mora*:

Cur varios tandem rememorat Roma clientes
Forte quod inverso nomine Roma mora est.

Melius alter per perfectum *athas*: *Roma*, inquit, est *amor*; unde versus totus anagrammaticus, totusque *athas*:

Roma tibi subito motibus ibit amor.

Ut patet, si quis retrograde cum legat. Denique artificium hoc anagrammatum ab Hebræis ad Græcos et Latinos transmissum fuisse docet Guilelmus Blanchus Albiensis, *lib. De Anagrammat.*

27. INEBRIAMINI. — Ebrietas ista significat mentis ex metu et miseris perculsæ perturbationem stuporem, consilii inopiam, desperationem, et penitentiam; in qua omnia sua bona omniæque felicitatem, honorem et gaudium, imo sanguinem, animam et vitam erant evomituri. Unde calicem hunc et ebrietatem mox vocat *gladium*, dicens: « Neque surgatis a facie gladii; » quia sicut ebrius sui impos ruit et cadit in terram, sic et vos, serviente gladio Chaldaeorum, ruetis in interitum et mortem perpetuam.

30. DOMINUS DE EXCELISO REGIET, — *q. d.* Sicut leo rugitu suo omnes terret, ita Deus quasi rugiet excidit sententiam ferens et exsequens contra Jerusalem, facietque Chaldaeos quasi leones rugire et vociferari, ac invicem animare ad eam invadendam, siveque terribit omnes gentes vicinas. Nota: Per *decorem* intelligit vel Jerusalem, ut Chaldaeos, vel templum, ut passim alii interpretes exponunt: quia ibi vera fide, religione, sacrisque victimis colebatur, et quasi decorabatur Deus.

CELEUMA — proprie est clamor, non lugubris, ut vult S. Hieronymus, sed letus, scilicet jubilus nautarum et militum ad remigandum et preliandum, et in Scriptura calcantium uvas ad mustum exprimendum, communi omnium annisu et voce invicem se adhortantium, cum scilicet uno aliquid jubente omnes uniformiter respondent, quasi invicem jubentes et excitantes ad commune omnium opus: dicitur enim *celeuma* *אֵת כָּל הָעָם*, id est jubeo, *q. d.* Nabuchodonosor et Chaldaei quasi communi celebrante se in vicem adhortabantur ad eadem conconvalescentem et eversionem Judaeorum, ut eos trucident et sanguinem exprimant, instar eorum qui calcant et exprimunt uvas in torculari. Hi enim, collecta vindemia, solent tripudiare et canticis testari letitiam. Unde Virgilius:

Jam cauit extremos effetus vinitor antes.

OMNES HARBITATORES TERRAE, — scilicet Judaei, vel illius que hic vastanda a Deo decernitur. Ita Vatablus.

31. PERVENIT (perveniet tunc ad omnes gentes) SONITUS: — Chaldaeos, tumultus; Septuaginta, *interitus*; alii, *strepitus armorum* et clangor tubarum; alii, *fama et rumor belli*, ut scilicet omnes gentes rumorem, pariter et clamorem hostium Chaldaeorum audiant et sentiant.

Locus hic allegorice competit apte extremo judicio, quando Christus angelos mittit eum tuba per totum orbem. Ita S. Hieronymus.

JUDICATA (disceptat, et judicium subit Deus) ERIT OMNI CARNE, — id est eum omni homine, scilicet sistens se judicio omnium hominum, ut omnes homines examinantes peccata gentium et ponam a Deo inflatam, judicent Deum iuste tantam eis penam inflixisse ob tanta peccata. De hoc judicio Dei vide Isaiam, cap. 1, 18, et cap. XLII, 44.

32. TURBO MAGNUS EGREDIETUR. — hoc factum est, ait S. Hieronymus, cum Nabuchodonosor omnes in circuitu gentes et summa, id est extrema terra, quasi turbo subito et potenter suis armis involvit et vastavit.

33. ET ERUNT INTERFECTI DOMINI, — a Domino per Chaldaeos.

IN STERQUINIBUS. — Supple, in eis qui projicientur, ibique jacebunt, ut a canibus et feris devorentur.

34. ULLULATE, PASTORES. — Chaldaeos: *Ullate*, reges et principes.

ET DISSIPATIONES VESTRAE, — supple et repete, *completae sunt, q. d.* Nunc plane dissipabimini, et cadetis quasi vasa pretiosa, que cadendo differuntur, dissiliunt et dissipantur. Ego enim vos hactenus, quasi vasa pretiosa, manu mea continui et conservavi; nunc vero sinam vos cadere, frangi et dissipari, ut, sicut fuisitis vasa in honorem, sic nunc sitis vasa in contumeliam.

35. PERIBIT FUGA A PASTORIBUS (non poterunt fugere PASTORES), — id est principes et optimates.

36. VOX CLAMORIS — audietur.

37. CONTICEBUNT (quasi mœsta et desolata jacet et tacet, ac nullo dant fructus) ARVA PACIS, — id est antea pacifica, atque in pace cultissima, amenissima et uberrima, quasi Tempe, et paradisi deliciarum (1).

38. DERELIQUIT, — scilicet Deus, templum habitaculum suum, quod, ut leo quasi latibulum suum, ante tuebatur, ut nemo auderet illud aggredi; sed Deo quasi illud derelinquente et aggresso, Chaldaei ingressi sunt illud, atque vastarunt. Ita S. Hieronymus, Rabanus, Hugo, Lyranus. Aliter Vatablus: Sicut leo, inquit, esuriens, nec habens praedam, latibulum egreditur: ita Deus praedam, sive escam, id est sancta sacrificia, et pietatem ac justitiam, non reperiens in templo, illud deseruit. Aliter quoque alii, *q. d.* Sicut leo deserit speluncam suam, cum sylva, ubi est, succenditur ac vastatur: ita Deus, vastata Judaea, deseret Jerusalem et templum, in quo habitat. Huic sensui apte respondet id quod sequitur: « Quia facta est terra in desolationem. » Sed juxta primum sensum *quia*, more hebreo non causam, sed signum concomitantem, aut etiam effectum significat. Hic enim vocatur causa, non a priori, sed quasi a posteriori quoad nos, quae scilicet nos eam scire et cognoscere facit, *q. d.* Ex eo quod terra desolata est, scimus et cognoscimus clare, quod Deus eam dereliquerit. Porro Sanchez per leonem accipit uno Deum, sed reges et principes vastandos a Chaldaeis, *q. d.* Principum, qui videntur esse terribiles quasi leones, regna et regiones sic incendunt et populantur Chaldaei, ut nullus eis sit reliquus ad effugium locus. Sed sic potius dixisset, a dereliquerant, non a dereliquit.

A FACIE IRAE COLUMBAE. — Lyranus nimis creditur R. Salomoni, pro columba vertit, *vinositatem*, *q. d.* A vino furoris Domini. Sic et Chaldaeos, *a facie gladii inimici, qui inebriat sicut vinum*; sed hebraice est *יָיָא יָיָא*, non *יָיָא יָיָא*, id est *vinum*.

Secundo, Pagninus et Vatablus vertunt, *a facie iraë oppressoris*. Sed tum *יָיָא יָיָא* dicendum esset, non *יָיָא יָיָא*. Septuaginta non verba, sed sensum reddunt, vertuntque, *a facie gladii magni*.

Noster ergo et alii optime propriissimeque vertunt, *a facie iraë columbae*, hebraice *יָיָא יָיָא*, id est *iraë columbae*.

(1) Quod sic etiam intelligi potest: Non amplius habitaculum suum resonant pasua; sed lugubri silentio vastitatem omnimodam faciebunt. (1. L. A. de la Cruz.)

est illius columbae, scilicet insignis et celebrata.

Quæres, quemam est hæc columba? Respondent S. Hieronymus et D. Thomas, posse accipi Jerusalem, *q. d.* Terra Judaica coram Jerusalem, vastata est, ideoque irata est, et infremuit ipsa Jerusalem, utpote metropolis. Sed *à a facie iraë* significat iram activam et vastantem, non passivam, et vastitatem patientem.

Secundo, Maldonatus censet Deum vocari columbam, eo quod sit mansuetissimus, et tamen multitudo peccatorum irritatus sit, et provocatus ad vindictam. Verum Jeremias hic distinguit iram columbae, ab ira furoris Domini; ait enim: « A facie iraë columbae, et a facie iraë furoris Domini. »

Tertio et genuine, idem S. Hieronymus, S. Thomas, Pierius, Guevara, Capilla, Castrius, Maldonatus et alii per columbam accipiunt Nabuchodonosorem et Chaldaeos; idque primo, ob celeritatem et perennem constantemque volatum ad praedam et eordem: columba enim

Ratit iter liquidum, celeres neque commovet alas.

Secundo, et Hugo et S. Thomas, per antiphrasin columba hic significat feritatem Chaldaeorum. Tertio, quia Deus eos e Babylone, quasi e columbario, emisit ad querendum cibum in Judæam, quasi in alienam segetem. Addit Sanchez leonem fuisse insigne et stemma Judæ et Judaeorum, Genes. XLIX, 9, et de eo hic dicit vers. 38: « Dereliquit quasi leo umbraculum suum; » huic oppositum columbam (ut quasi duellat cum leone), que erat insigne Chaldaeorum, *q. d.* Domiciliabant et duellabantur leo et columba, puta Judæi et Chaldaei; at columba vincet et proteret leonem, puta Chaldaei proterent Judæos; fugiet ergo leo, dereliquit terram a facie iraë columbae, cujus impetum sustinere non poterit; quia nimirum in columba et per columbam pugnabit Iominus, Dominique furor. Unde subdit: « Et a facie iraë furoris Domini. » Unde vers. 9, Deus Nabuchodonosorem vocavit seruum suum. Quarto, quia columbas albas uti Persæ ob lepræ odium detestabantur, ita Babylonii et Syri eadem pro numine colebant; testis est Xenophon in Cyro Junio, et Lucianus in dea Syria. Syri dico, maxime illi qui Palæstinam incolebant; unde Tibullus:

Quid referam ut validet crebras intus per arces
Alta Palæstina sancta columba Syro?

Mullis id probat Antonius Guevara in *Habacuc* 1, num. 134, itaque explicat illud *Psalm.* LXVIII, 14: « Si dormitis inter medios cleros, » id est inter sortes et terminos hostium vestrorum Philistinorum, eritis « sicut penne columbae deargentatae, » id est eritis candidi, intacti et illasi, instar columbae albae, cujus « posteriora » sunt « in pallore auri, » id est aureis maculis sunt variegata, *q. d.* Esto cingamini Palæstinis hostibus, iis tamen timori et religioni eritis, non secus atque alba columba, quam nemo eorum audeat tangere.

Hinc etiam Spiritus Sanctus, præter alias causas, in baptismo Christi specie columbae in Palæstina descendit; quia hæc species ibi erat augustissima. Sed unde hoc? Græci putant eos coluisse columbam in honorem Rheæ, quæ pluvius presidet: *hæc enim est fluo*. Putabant enim Assyrii, æs aere et aqua proprie verum naturam constare; hinc pro aqua pisces, verbi gratia Dagon; pro aere, ex quo pluvia descendit, columbam aëream coluisse creduntur.

Plinius Diodorus Siculus et alii putant eos coluisse columbam, in honorem Semiramidis reginæ Assyriorum; aut potius eos Semiramidem coluisse sub effigie columbae, eo quod, ut scribit Guidius, fama esset eam a columbis enutritam (et inde dicta est Semiramis, quæ vox syriacè avem significat), et post mortem in columbam esse conversam. Fictum hoc videtur vel assentationis causa, vel, ut notat Pierius, ob ejus libidinem, que tanta fuit, ut filii concubitu expellet, qua de causa ab eo occisa est. Columba enim ita libidiosa est, ut singulis mensibus pariat. Hinc veteres Veneri dicebant columbas albas, quas proinde Eneas apud Poëtam maternas appellat aves. Hinc ergo Babylonii in vexillis et labaris columbam præferebant, et inde exercitus eorum dicitur columba, tum hic, tum cap. XLVI, vers. 13, juncto cum vers. 16, et cap. I, vers. 15, 16. De columba plura habet Pierius, *hieroglyph.* 22, et Guevara supra.

Sic a facie aquilæ, idem est quod a facie Cyri, qui sibi præferri jussit insigne aquilæ, quod postea imitati sunt alii reges Persarum. Sic et aquila sola in aciem Romanorum inducta est a C. Mario, ait Plinius, lib. X, cap. IV; nam antea Romani in vexillis lupi, minotauri, equi et aprî imagines mixtam præferebant. Sic Constantinus in labaro signum crucis castris prætulit, teste S. Ambrosio, *epist.* 29. Hinc patet hæc sententiam de columbae insigni in vexillis Chaldaeorum tot auctoribus veteribus et modernis subnixam, non carere fundamento, uti autumant nonnulli.

Mystice S. Gregorius, lib. XXII *Moral.* cap. VI: Columba, inquit, est Deus, quia simplex est, æqualis, mansuetus, immutabilis, et cum irascitur, puniuntque Judæos per Chaldaeos, ira non perturbatur. Et D. Thomas: Deus, ait, qui per patientiam hactenus fuit columba, jam erit leo ob vehementiam vindictæ; unde Maldonatus et alii alii per columbam hic ad litteram intelligunt Deum. Quæ expositio non est probabilis.

ET A FACIE IRAE FURORIS (id est iraë furibundæ, et actu furentis, id est servientis) DOMINI. — Copula et significat, *id est, q. d.* « A facie iraë columbae, id est a facie iraë furoris Domini; » per furor columbae est furor Domini. Aut, *q. d.* « A facie iraë columbae, aut potius a facie iraë furoris Domini. » Nec enim columba mitis tantas volvit iras in pectore; Dei ergo furor volens punire scelera Judaeorum, hæc iraë columbae, id est Chaldaeis indidit. Ita Sanchez.